

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johanna Ylikahri

”YHTEISVAIKUTUSTA SIVISTYNEITTEN MAANVILJELIJÄIN KESKEN”

Tapaustutkimus suhtautumisesta maanluovutuksiin suurtilalla 1940–1945

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2011

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

YLIKAHRI JOHANNA: ”Yhteisvaikutusta sivistyneitten maanviljelijäin kesken”. Tapaustutkimus suhtautumisesta maanluovutuksiin suurtilalla 1940–1945

Pro gradu -tutkielma, 50 s., 1 liites.

Historia

Kesäkuu 2011

Tässä pro gradu -työssä käsittelen toisen maailmansodan jälkeisiä, vuoden 1945 maanhankintalain mukaisia, maanluovutuksia suurtilallisten näkökulmasta. Pyrin hahmottamaan, millaiset etunäkökohdat ja arvot korostuvat suurtilallisten kokemuksissa maanhankintalaista. Lähestyn suurtilallisten käsityksiä maanhankintalain toteuttamisesta yhden tapausesimerkiksi valitsemani suurtilan, Kangasalla sijaitsevan Liuksialan kartanon, kautta.

Vastaus pääkysymykseeni suurtilojen maanluovutusilmapiiristä rakentuu kahden käsittelyosion kautta. Ensiksi pyrin hahmottamaan, millaisia aihepiirejä suurtilallisten etuja ajaneissa maataloustuottajajärjestöissä ja suurtilallisten yhteisillä keskustelufoorumeilla oli maanluovutuksia koskien esillä. Toisena osakysymyksenä selvitän, miten yksittäisellä suurtilalla käsiteltiin maanluovutuskysymystä ja mitkä olivat keskustelujen ydinteemat maanluovutusprosessia valmisteltaessa. Olennaista tässä on eri keskustelutasojen ja niille tyypillisten vivahteiden hahmottaminen paikallistasolta valtakunnan tasolle. Havainnoimalla keskustelutasojen aihepiirejä ja arvolatausta pyrin vastaamaan ydinkysymykseen siitä, miten suurtiloilla suhtauduttiin maanluovutuksiin ja millaiseen arvo- ja kokemusperustaan tämä suhtautumistapa perustui.

Alkuperäislähteenä käytän Liuksialan kartanon arkiston maanluovutusprosessia käsitteleviä muistio- ja päiväkirja-aineistoja. Tulkintani on rakentunut peilaamalla näitä aineistoja järjestö- ja yhdistystasolla käytyyn keskusteluun. Valitsemallani yhden suurtilan case-luonteisella käsittelyllä pystyn tuottamaan suuntaa-antavaa tietoa siitä, millaisessa mielipideilmastossa maanluovutuskysymystä suurtiloilla yleisemminkin käsiteltiin. Yksittäisen tilan osalta tekemieni havaintojen luotettavuus lisääntyy sitomalla yksittäisen tilan maanluovutusprosessista käyty keskustelu suurtilallisten yhteisten keskustelufoorumeiden ja lainsäädännön kautta osaksi valtakunnallista maanhankintalain toteuttamista.

Suurmaanomistajien maanluovutuskokemuksia tulkittaessa nousee keskeiseen rooliin heidän elinympäristönsä, tilansa, paikkana, johon he liittävät merkityksiä pitkällä ajallisella jatkumolla. Lähdeaineistossa korostuu suurtilallisten väkevä kokemus kokemusympäristönsä muuttumisesta maanluovutusten myötä. Kyse ei ole pelkästään taloudellisesta näkökulmasta, vaan maahan liitetään myös voimakkaita tunteita ja arvoja. Vaikka yksittäisen suurmaanomistajan huoli omasta tulevaisuudestaan taloudellisen toimeentulon näkökulmasta näkyy selkeästi, on mielenkiintoista, että keskustelua maanluovutuksista on kuitenkin käyty vahvasti yhteiskunnallista kokonaisuutta ja sosiaalista vastuullisuutta painottaen. Suurmaanomistajien laajat keskusteluyhteydet näyttävät vahvistaneen yksittäisten maanluovuttajien halua tarkastella maanluovutuskysymystä yhteiskunnallisen yhteisvastuullisuuden näytönpaikkana. Vaikka omien maiden luovuttaminen on ollut karvas pala nieltäväksi, on sitä pidetty suurmaanomistajien parissa välttämättömänä sosiaalipoliittisena toimenpiteenä. Suurmaanomistajat näyttävät kielteisen maanluovutusasetteen asemesta korostaneen mahdollisimman pienen haitan näkökulmaa.

SISÄLLYS

I SUURTILALLISTEN MAANLUOVUTUSKESKUSTELUA.....	1
1.1. Tapaustutkimus luovutuskokemuksista.....	1
1.2. Lähdeaineisto ja aiempi tutkimus.....	4
1.3. Keskeiset käsitteet.....	6
1.4. Oppia tapauksesta	7
II MAATALOUSPOLITIikka SOTA-AJASSA.....	9
2.1. Sosiaalipoliittista maanjakoa.....	10
2.2. Tilakoon merkitys	11
2.3. Pientilakysymys Ruotsissa.....	13
2.4. Kartanot vähenevät	17
III ETUJÄRJESTÖT MIELIPIDEVAIKUTTAJINA	18
3.1. MOL maanluovuttajien etujen ajajaksi	18
3.1.1. MOL:in kannanottoja Maamies-lehdessä	22
3.1.2. MOL:in kannanottoja Maanomistaja-lehdessä	27
3.2. Satakunnan maanviljelijäin klubi ry	29
3.2.1. Kutsuttuja suurtilallisia	29
3.2.2. Merkitys keskusteluyhteisönä	32
3.2.3. Kanta maanluovutuksiin	34
IV LUOVUTUSILMAPIIRI LIUKSIALASSA	37
4.1. Maanomistajat sotatalouden tukijalkoina.....	37
4.2. Luovutuskokemukset Liuksialan kartanossa	40
V SUURMAANOMISTAJIEN MAANLUOVUTUSKOKEMUKSET	46
LÄHTEET.....	51
LIITE: LUOVUTETTU KARJALA.....	56

I SUURTIALLISTEN MAANLUOVUTUSKESKUSTELUA

1.1. *Tapaustutkimus luovutuskokemuksista*

Tässä pro gradu -työssä käsittelen toisen maailmansodan jälkeisiä, vuoden 1945 maanhankintalain mukaisia, maanluovutuksia suurtilallisten näkökulmasta. Tutkijoiden näkemykset suurtiloiksi laskettavien tilojen koosta ovat vaihdelleet merkittävästi.¹ Tässä tutkimuksessa tarkoitan suurtilalla yli sadan peltohehtaarin viljelmää. Päätehtävänäni on selvittää, miten suurtiloilla suhtauduttiin maanhankintalakiin. Pyrin hahmottamaan, millaiset etunäkökohdat ja arvot korostuvat suurtilallisten kokemuksissa maanhankintalaista. Lähestyn suurtilallisten käsityksiä maanhankintalain toteuttamisesta yhden tapausesimerkiksi valitsemani suurtilan, Kangasalla sijaitsevan Liuksialan kartanon, kautta.

Vastaus pääkysymykseeni suurtilojen maanluovutusilmapiiristä rakentuu sodanjälkeiseen maatalouspolitiikkaan tekemäni yleiskatsauksen jälkeen kahden käsittelyosion kautta. Ensiksi pyrin hahmottamaan, millaisia aihepiirejä suurtilallisten etuja ajaneissa maataloustuottajajärjestöissä ja suurtilallisten yhteisillä keskustelufoorumeilla oli maanluovutuksia koskien esillä. Tältä yleisemmältä tarkastelutasolta siirryn paikallistasolle ja toiseen osakysymykseen, jossa selvitän, miten yksittäisellä suurtilalla käsiteltiin maanluovutuskysymystä ja mitkä olivat keskustelujen ydinteemat maanluovutusprosessia valmisteltaessa. Olennaista tässä on eri keskustelutasojen ja niille tyypillisten vivahteiden hahmottaminen paikallistasolta valtakunnan tasolle. Havainnoimalla keskustelutasojen aihepiirejä ja arvolatausta pyrin vastaamaan ydinkysymykseen siitä, miten suurtiloilla suhtauduttiin maanluovutuksiin ja millaiseen arvo- ja kokemusperustaan tämä suhtautumistapa perustui.

Maanhankintalain vaikutuksia on aiemmin tutkittu pääasiassa maansaajien ja heistä lähinnä karjalaisten näkökulmasta. Siksi onkin tärkeää tuoda esiin myös maanluovutusten toisen osapuolen, maanluovuttajien, näkemys luovutuksista. Rajaan maanluovuttajien joukon tässä pro gradu -työssä suurtilallisiin, koska suurtilat ovat luovuttajaryhmänä erityisen kiinnostava tutkimuskohde maanhankintalain toteuttamisen jälkeen alkaneen radikaalin määrällisen vähenemisensä vuoksi. Suurtilojen toisen maailmansodan jälkeisissä maanluovutuksissa on kyse maatalouspoliittisesta

¹ Esim. Gebhard 1901, 12; Raunio 2000, 74.

murrosvaiheesta, jonka myötä suurtilojen määrä väheni 1900-luvun puolivälissä merkittävästi.² Tämän murroksen ajan mielipideilmaston verhon raottamiseen paikallistason kokemukset yhden suurtilan muodostaman esimerkkitapauksen kautta käsiteltyinä tarjoavat pro gradun kohtuullisen työmäärän ajatukseen suhteutettuna sopivan lähtökohdan.

Laajemmin ajatellen toisen maailmansodan jälkeiset maanluovutukset ovat sikäli ajankohtainen ja mielenkiintoinen tutkimuskohde, että yhä edelleen on niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin käynnissä samantyyppisiä pakkolunastuksiin perustuvia maatalouspoliittisia prosesseja.³ Samaan tapaan kuin toisen maailmansodan päätyttyä herättävät nämä maanlunastukset nykyäänkin kiivasta keskustelua luovutusvelvollisten keskuudessa. Huolenaiheena ovat - samoin kuin kuutisenkymmentä vuotta aiemmin - lähinnä luovutettavasta maasta saatavien korvausten määrä sekä maata luovuttavien tilojen elinkelpoisuus luovutusten jälkeen. Näin ollen voi todeta, ettei toisen maailmansodan jälkeisissä maanhankintalain mukaisissa pakkolunastuksissa ollut peruspiirteiltään kyse mistään ainutlaatuisesta tapahtumasta. Poikkeavaa tosin oli se, että sodan seurauksena luovutusten kautta oli nopeasti ratkaistava kysymys siirtoväen sijoittamisesta – taloudelliseen näkökulmaan yhdistyi vahva sosiaalipoliittinen vire. Maanhankintaprosessin inhimillinen vivahde syntyi tarpeesta sovittaa yhteen maansaajien ja maanluovuttajien intressit. Paljolti juuri nopealla aikataululla suoritettuna toimeenpanonsa vuoksi maanluovutukset johtivat suurtilojen tulevaisuuden kannalta merkittäviin seurauksiin.⁴

Työekonomisista syistä käsittelyn keskittäminen vain yhteen suurtilaan on pro gradu -työn laajuudessa ja tasoisessa tutkimuksessa mielekäästä, koska maanhankintalain toimeenpano on monipuolista perehtymistä vaativa aihepiiri ja vastaus tutkimuskysymykseen on kuitenkin kyettävä muodostamaan kohtuullisen ajankäytön rajoissa. Tällaisella valitsemallani yhden suurtilan case-luonteisella käsittelyllä pystyn tuottamaan suuntaa-antavaa tietoa siitä, millaisessa mielipideilmastossa maanluovutuskysymystä suurtiloilla yleisemminkin käsiteltiin. Yksittäisen tilan osalta tekemieni havaintojen luotettavuus lisääntyy sitomalla yksittäisen tilan

² Yli 100 peltohehtaarin tiloja oli vuonna 1941 vielä 731 kpl, mutta vuonna 1950 enää 223 kpl. Lähde: Suomen maatalouden historia, osa 3, 2004, 448–449.

³ Kansainvälisessä mittakaavassa huomiota saaneita maan pakkolunastuksia on toteutettu esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen tähtäävän EU:n Natura 2000 -ohjelman puitteissa. Kansainvälisesti ajatellen merkittävä kamppailu maatalouspolitiikassa tapahtui Robert Mugaben hallitsemassa Zimbabweassa, jossa oli 1990-luvun lopussa käynnissä hanke, jonka myötä puolet valkoisten maanomistajien maista kansallistettiin ja uusjaettiin mustille viljelijöille. ”Naturan rajauksista kimmastuneet talonpojat syömälakkoon Karviassa”, Satakunnan Kansan 28.7. 1997; ”Maatilojen pakkolunastus toteutuu”, Aamulehti 28.11. 1997.

⁴ Waris et al. 1952, 32–34.

maanluovutusprosessista käyty keskustelu suurtilallisten yhteisten keskustelufoorumeiden ja lainsäädännön kautta osaksi valtakunnallista maanhankintalain toteuttamista.

Pohtiessani case-esimerkiksi ottamani tilan valintaperusteita päädyin siihen, että on epätarkoituksenmukaista pyrkiä kuvaamaan maanhankintalain toteuttamista jonkin lähtökohtaisesti tyypilliseksi määritellyn esimerkkitapauksen kautta. Koska suurtilojen maanluovutusprosesseja on tutkittu hyvin vähän, ei ole ylipäänsä mielekästä yrittää laatia yksiselitteistä määritelmää siitä, millainen oli tyypillinen suurtila maanluovutusprosessin näkökulmasta. Siksi en väitäkään esimerkkitapaukseksi valitsemani Liuksialan kartanon edustavan mitään keskivertoa tyyppiesimerkkiä, vaan tarkoitukseni on pelkästään tarkastella maanhankintalain toteuttamista yhden suurtilan näkökulmasta. Tapaustutkimuksen ollessa kyseessä on tärkeämpää pyrkiä ymmärtämään tutkimuskohdetta kokonaisvaltaisesti kuin yrittää itsepintaisesti tehdä yleistyksiä.⁵ Perehtymällä yksittäiseen tapaukseen riittävän tarkasti on kuitenkin saatavissa näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää ja millaiset asiakokonaisuudet toistuvat tarkasteltaessa ilmiötä yleisemmällä tasolla.⁶

Liuksialan kartanon valintaan tämän tutkimuksen tapausesimerkiksi vaikutti kartanon pitkä, vuodesta 1556 alkanut historia sekä se, että kartano oli 1940-luvulla ollut jo pitkään (vuodesta 1821) Meurman-suvun hallussa.⁷ Liuksialan kartanon pitkää historiaa pitää jonkinlaisena arvona jo sinällään samaan tapaan kuin Jutikkala ja Nikander ovat suurtiloja tutkiessaan tehneet puhuessaan ”historiallisista kartanoista”.⁸ Tämän tutkimuksen käytännön toteuttamisen kannalta Liuksialan kartanon arkiston hyvinsäilyneisyys ja kattavuus edesauttoivat merkittävästi Liuksialan käyttämistä esimerkkitapauksena.

Ajalliset rajapyykit

Tutkimusaineistosta esiin nousevien, maanluovutusprosessiin keskeisesti liittyvien, ajallisten merkkipaalujen avulla tämä tutkimus rajautuu karkeasti vuosiin 1940–1945. Vuoden 1940 valitsin tutkimuksen alkurajaksi, sillä tarkastelen suurmaanomistajien mielialoja vuoden 1940 pika-asutuslaista alkanutta pidempää jatkumoa vasten. Tämä siksi, että pika-asutuslaki vaikutti voimakkaasti taustaperintönä maanhankintalakea laadittaessa. Maanhankintalain laadinnasta käytyyn keskusteluun painottuvan tutkimukseni päätepiirteenä on maanhankintalain virallisen

⁵ Kokonaisvaltaisen ymmärtämisen ja yleistysten suhteesta Syrjälä & Numminen 1988, 175.

⁶ Hirsjärvi ym. 2003, 169.

⁷ Jutikkala & Nikander 1945, 205; Jonasson & Kivialho & Kivialho 1931, 479.

⁸ Jutikkala & Nikander 1939.

toimeenpanon alkaminen 1.7.1945.⁹ Tämän tutkimuksen aikarajauksessa näkyvä tiivis liitos vuoden 1940 pika-asutuslakiin on sikäli perusteltu, että kyseessä ovat syntyperustaltaan yhtenäiset prosessit: toisen maailmansodan seurauksena tehdyt maanluovutukset. Maanhankintalaki perustui pika-asutuslakiin, joten näitä kahta lakia on sikäli syytä lähestyä saman prosessin osina. Ei ole mielekäästä - eikä ilman keinotekoisuuden sävyä mahdollistakaan - tehdä selvää eroa talvisodan ja jatkosodan jälkeisten maanluovutusten välille. Maanluovutuksia koskevat ydinkysymykset säilyivät pohjavireeltään samankaltaisina läpi sota-ajan, eikä siksi ole tarpeen pyrkiä sovittamaan maanluovutuskokemuksia tiukkaan ajalliseen karsinaan.

1.2. Lähdeaineisto ja aiempi tutkimus

Alkuperäislähteenä käytän Liuksialan kartanon arkiston (LKA) maanluovutusprosessia käsitteleviä asiakirjoja. Liuksialan kartanon arkistossa olen tutkinut erityisesti muistio- ja päiväkirja-aineistoja. Peilaamalla niitä järjestö- ja yhdistystasoilla käytiin keskusteluun, on rakentunut tulkintani suhtautumisesta maanluovutuksiin Liuksialan kartanossa.

Suurtiloja käsittelevän tutkimuksen saralla Eino Jutikkala, Gabriel Nikander ja Viljo Rasila ovat olleet merkittäviä tekijöitä. Kuten aiemmin mainitsin, maanluovuttajaosapuolta käsittelevää tutkimusta on tehty niukasti. Kattava maataloushistorian yleisteos, *Suomen maatalouden historia III*, on toiminut yleisoppaanani laajempien maataloudellisten linjausten hahmottamisessa. Kaikkiaan asuttamista on maanluovuttajien näkökulma huomioiden pohdittu vain muutamassa asutuspolitiikkaa käsittelevässä kokoomateoksessa.

Siirtoväen asuttamisesta käydyn keskustelun tutkimisen alkuteoksena voi pitää Keijo K. Kulhan *Karjalaiset kanta-Suomeen. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944–1948* -teosta. Kulha tarkoittaa julkisella keskustelulla ”yksityisten henkilöiden, sanomalehtien, elinten, järjestöjen ja viranomaisten julkisuuteen saattamia kannanottoja, joilla on pyritty vaikuttamaan siirtoväkikysymyksen ratkaisuun lähimpien sotaa seuranneiden vuosien aikana”.¹⁰ Kulhan lähdeaineisto painottuu vahvasti virallisiin kannanottoihin, eikä siksi yllä saavuttamaan yksittäisen suurtilallisen tuntoja kovin väkevästi.

⁹ Kulha 1969, 88–96.

¹⁰ Kulha 1969, 13.

Pia Raassina puolestaan tarkastelee pro gradussaan *Sodanjälkeinen asutustoiminta – maanluovuttajien, maansaajien, eturyhmien ja puolueiden suhtautuminen vuoden 1945 maanhankintalakiin* myös maanluovuttajien kokemuksia.¹¹ Raassinan analyysi maanluovuttajien maanluovutusmielialoista perustuu paljolti Maaseudun Sivistysliiton vuonna 1982 järjestetyn kirjoituskilpailun ”Muistellaan asutustoimintaa” aineistoon. Kirjoituskilpailun säännöissä todetaan: ”Aihetta kuvataan kaunokirjallisesti, ei tieteellisesti. Kirjoituksiin voi valita joko sepitteellisen tai tapahtumia uskollisesti seuraavan, dokumentaarisen otteen.”¹² Näin ollen on huomioitava, että Raassina on tässä suhteessa aineistonsa luonteen armoilla. Kirjoituskilpailun tuotosten lisäksi Raassina hyödyntää lähdeaineistonaan Valpon kuukausikatsauksia, joissa on huomioita myös maanluovuttajien suhtautumisesta luovutuksiin. Kuten Raassinan käyttämän aineiston perusteella voi päätellä, tapahtuu luovuttajien kokemusten käsittely yleisellä tasolla. Peilattaessa omaa pro gradu -työtäni Raassinan tutkimukseen on olennaista, että Raassina keskittyy gradussaan tutkimaan nimenomaan suhtautumista maanhankintalakiin. Hän lähestyy aihettaan eri toimijaryhmien näkökulmista ja pysyttelee siksi aiheensa käsittelyssä hyvin yleisellä tasolla.

Näkökulmallisesti tämän pro gradu -työn erottaa Raassinan tutkimuksesta se, että tässä työssä syvennän Raassinan käsittelemää aihepiiriä lähestymällä maanluovuttajien mielialoja fokusoiden käsittelyn suurtilallisiin ja enemmän yksityisluontoisiin aineistoihin sekä siihen, miten maanluovutuskysymys kosketti yksittäistä tilaa omistajaperheineen. Käänän Raassinan yleistaso painottavan tarkastelutavan ylösalaisin ja nostan keskiöön yksittäisen tilan, jonka kautta peilaan suurtilallisen tuntoja suhteuttaen ne suurtilallisten järjestötasolla käymään keskusteluun. Olennaista tässä on pyrkimys rakentaa vuoropuhelua yksittäisen tilan ja järjestötason välille.

Pro gradussaan *Siirtokarjalaisten sijoittuminen ja asuttaminen Kangasalle talvi- ja jatkosodan jälkeen* Maiju Lassi painottaa vahvasti karjalaisten maansaajien näkökulmaa asuttamisprosessista.¹³ Lähteenään Lassi käyttää erityisesti Hämeen-Satakunnan maanviljelysseuran asutustoimenjohtajan arkistoa. Koska Lassi tekee kattavan yleiskatsauksen maanhankintalain toimeenpanoon Kangasalla, käsittelee maanlunastusorganisaatiota sekä varsinaista maanlunastusprosessia Kangasalla, en koe tarpeelliseksi toistaa näitä aihepiirejä tässä pro gradu -työssä.

¹¹ Raassina 1999.

¹² Hakala 2006.

¹³ Lassi 2004.

Tämän tutkimuksen kautta osallistun Pia Raassinan ja Maiju Lassin avaamaan keskusteluun yhdistämällä heidän tutkimustensa perustalta toisaalta suurmaanomistajuuden ja toisaalta maanluovutusprosessin paikallistason tarkkailun. Tarkoitukseni on syventää Raassinan pohdintoja maanluovuttajien suhtautumisesta peilaamalla järjestö- ja yhdistystasoa yksittäisen suurmaanomistajan kokemuksiin maanluovutusprosessista. Toisaalta haluan rakentaa vastakappaleen Lassin Kangasalan maanluovutuksia karjalaisten näkökulmasta käsittelevälle tutkimukselle. Koen tehtäväkseni antaa äänen myös maanomistajille.

1.3. Keskeiset käsitteet

Kartano- ja suurtilakäsitteiden määrittely on ollut kirjavaa. Tutkijoilla ei ole ollut jaettua käsitystä siitä, kuinka suuri tilan on oltava, jotta sitä voidaan kutsua suurtilaksi. Ilkka Raunion mukaan suurtilaksi on katsottu kokonaispinta-alaltaan yli 250 hehtaarin tilat.¹⁴ Tilattoman väestön alakomitealle vuonna 1901 tekemässään tutkimuksessa Hannes Gebhard puolestaan rajasi varsinaisiksi suurtiloiksi yli 100 peltohehtaarin tilat, joissa maanomistaja oli paneutunut henkisiin harrastuksiin muiden tehdessä ruumiillisen työn.¹⁵ Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander ovat rajanneet hämäläisiä suurtiloja koskevassa tutkimuksessaan suurviljelmiksi kaikki yli 100 peltohehtaarin ja yli 500 kokonaispinta-alahehtaarin tilat.¹⁶

Karjalaisista puhuessani tarkoitan Suomen karjalaista heimoa. Siirtoväki-nimitys puolestaan kattaa talvi- ja jatkosodan seurauksena sotatoimialueelta ja myöhemmin luovutetuilta alueilta pysyvästi muualle Suomeen muuttaneet. Siirtokarjalaiset ovat vain osa tästä ryhmästä. Siirtoväen kokonaismäärä oli noin 436 000 ja karjalaisia heistä oli noin 407 000. Käyttäessäni siirtoväki-sanaa tarkoitan pelkästään Karjalan luovutetulla alueella¹⁷ aikavälillä 1939–1944 asuneita ihmisiä, jotka eivät voineet sodan loputtua palata kotiseuduilleen.¹⁸

Maansaajiin luettiin siirtoväki ja rintamamiehet. Lisäehdoksi määriteltiin, että siirtoväkeen kuuluneen oli tullut omistaa tai hallita tilaa tai sen osaa luovutetulla tai vuokratulla alueella. Maansaantiin oikeutettuihin lukeutuivat myös ne, joilla oli ollut vuokralla pappiloiden ja kanttori-urkureiden virkamaita. Edellytyksen maansaannille oli, että siirtoväkeen kuuluva henkilö oli saanut

¹⁴ Raunio 2000, 74.

¹⁵ Gebhard 1901, 12.

¹⁶ Jutikkala & Nikander 1939.

¹⁷ Luovutetulla alueella tarkoitan Suomen Neuvostoliitolle luovuttamaa, vuoden 1940 Moskovan rauhan rajan mukaista, Karjalan aluetta. Ks. liite 1.

¹⁸ Sallinen-Gimpl 1987, 9; Sallinen-Gimpl 1994, 404.

12.3.1940 tai 19.9.1944 toimeentulonsa kokonaan tai asunnon ohella osittain maataloudesta. Muiden kuin siirtoväkeen kuuluneiden maansaannin lisäedellytykset olivat tulkinnanvaraisemmat ja edesauttoivat tapauskohtaisempaa tarkastelua.¹⁹

Maanluovuttajat jaettiin ensisijaisiin ja toissijaisiin luovuttajiin. Ensisijaisiin luovuttajiin kuuluivat valtio, kunnat, seurakunnat, yhtiöt, säätiöt sekä rappiotilat, tilakeinottelijat ja harrastelijaviljelijät. Toissijaisten maanluovuttajien käsitettä voidaan tarkastella maanhankintalaissa esitetyn määritelmän mukaan. Siinä todetaan, että ellei 2 § mainituilta luovutusvelvollisilta²⁰ saada riittävästi maata maanhankintalain tarkoituksiin, voidaan sitä pakkolunastaa myös muusta tarkoitukseen soveltuvasta maasta.²¹ Maanluovutusrasitus kohdistui ennakkoon suunniteltua raskaammin yksityistiloihin, sillä lähes puolet, 163 400 hehtaaria, tarvittavasta luovutuspinna-alasta otettiin lopulta yksityisiltä viljelijöiltä.²²

1.4. Oppia tapauksesta

Tämä työ on kvalitatiivinen tapaustutkimus, jonka kautta pyrin tuottamaan uutta tietämystä siitä, miten maanluovutukset koettiin yhden havaintoyksikön, yksittäisen suurtilan, näkökulmasta. Tapausta tutkimalla pyrin lisäämään kokonaisvaltaista ymmärrystäni maanluovutuksista ilmiönä. Laadullisen tutkimuksen uranuurtajiin lukeutuvan Robert E. Staken mukaan yksi olennaisimmista kysymyksistä tapaustutkimusta tehtäessä on: mitä voimme oppia tapauksesta? Koska maanluovutuksissa on kyse ajallisesti pitkään jatkuneesta ja monimutkaisesta ilmiöstä, on paikallaan pyrkiä vastaamaan kysymyksiin siitä, miten ja miksi suurtiloja koskevista maanluovutuksista keskusteltiin. Päämääränä on lisätä ymmärrystä tutkittavasta tapauksesta ja sen ympärillä maanluovutuskysymyksen puitteissa vallinneista olosuhteista.²³

Hendrik Wegenaarilla mukailen on kysyttävä: missä tapauksessa tämä tapaus on tapaus? Yksittäisenä tapahtumakulkuna tapaus ei sinällään ole tieteellisesti kiinnostava, eikä pelkkää kuvausta tapahtumien kulusta tai ilmiön sisällöstä voida pitää varsinaisena tutkimuksena. Tapaustutkimustutkimuksen voimavarana on paikallisten tapahtumien ja niitä ympäröivän

¹⁹ Roiko-Jokela 2004, 35–36.

²⁰ Tällä tarkoitettiin ensisijaisia maanluovuttajia.

²¹ Maanhankintalaki, 3. luku 1945.

²² Roiko-Jokela 2004, 30.

²³ Stake 1995, 4.

maailman välisen suhteen tutkiminen.²⁴ Tässä pro gradu -työssä tämä pyrkimys todentuu käsittelemällä sekä suurmaanomistajien etujärjestötasolla käytyä keskustelua että yksittäisen suurtilan näkökulmasta esitettyjä ajatuksia.

Tutkimukseen liittyy lähtökohtainen kiinnostus jotakin laajempaan kontekstiin sidottavissa olevaa jännitettä kohtaan. Olennaista on, ettei tutkimuksessa ole kysymyksessä tietty tapaus sinällään vaan tapaus jostakin. On kyettävä rakentamaan kudelma, jonka läpi tapausta voidaan tarkastella peilaten sitä laajempaan asiayhteyteen. Tapaustutkijan on erotettava toisistaan tapaus ja tutkimuksen kohde, jota tapaus ilmentää.²⁵ Liisa Häikiö ja Vivi Niemenmaa ovat kuvanneet tapaustutkimusta osuvasti toteamalla sen olevan ennen kaikkea prosessin dynamiikan tutkimista.²⁶ Jotta prosessidynamiikka nousisi tämän pro gradu -työn kantavaksi voimaksi, rajaamatta maanluovuttamiseen liittyneet konkreettiset toimenpiteet tämän tutkimuksen ulkopuolelle ja keskityn havainnoimaan maanluovutuskysymystä ympäröinyttä mielipideilmastoa. On kuitenkin toisaalta huomioitava, että prosessi koostuu erilaisista tapahtumista. Näin ollen prosessin rajaaminen on tulkinnanvaraista. Tämä johtaa lopulta siihen, että kontekstin ja tapauksen rajoja on vaikea vedenpitävästi määrittellä, sillä ne sulautuvat lopulta yhteen.

Tapaustutkimus tarjoaa menetelmänä mahdollisuuden käsitellä havaintoyksikköä syvällisesti.²⁷ Yhdenkin tapauksen huolellinen tutkiminen voi tarjota yksittäistapauksen ylittävää tietoa, vaikka yhden tapauksen pohjalta ei voikaan esittää varsinaisia suoria yleistyksiä. Tutkimusprosessin taidokas kuvaaminen sekä onnistunut käsitteellistäminen tarjoavat aineksia myös sen havaitsemiseen, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu tarkasteltaessa ilmiötä yleisellä tasolla. Kvalitatiivisen tapaustutkimuksen kohdalla on muistettava erityisesti se, että tutkimustulosten merkitys ja oikeellisuus ovat vahvistettavissa käyttämällä monipuolista lähdeaineistoa sekä esittämällä perusteellinen kuvaus aineistosta ja sen analyysistä.²⁸ Pysin lisäämään tämän tutkimuksen luotettavuutta hyödyntämällä triangulaatiota, jossa painotan nimenomaan monipuolisen lähdeaineiston roolia.

John Deweyn ajattelua mukailien maanluovuttajien keskusjärjestöjen toiminnan voi todeta perustuneen luovutusvelvollisten käytännön kokemuksiin maanluovutusasiassa. Aktivoituminen

²⁴ Peltola 2007, 111–112; Wagenaar 2005; tässä Laine & Bamberg & Jokinen 2007, 10.

²⁵ Wagenaar 2005; tässä Laine & Bamberg & Jokinen 2007, 10.

²⁶ Laine & Bamberg & Jokinen 2007, 10.

²⁷ Hirsjärvi & Hurme 2001, 59; Syrjäla & Numminen 1988, 175.

²⁸ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Eskola & Suoranta 2003, 65–68; Hirsjärvi ym. 2003, 169.

keskusjärjestötasolla edellytti yksilöiden kokemusta tapahtumista. Ihmisen ongelmallistaessa jonkin asian jollakin tavalla hän samalla muodostaa tietyn käsityksen. Nämä kokemukset ikään kuin toimivat generaattoreina ihmisten päämäärien ja intressien toteutumiseksi. Deweyn mukaan olennaisinta kokemuksessa on epätasapaino, joka ilmenee jatkuvana pyrkimyksenä muuttaa olemassa olevien asioiden tila nykyisyyttä tyydyttävämmäksi.²⁹

Tapaustutkimuksessa toiminnan tarkoituksen ymmärtämisen edellytyksenä on toiminnan taustalla olevan ajattelutavan ymmärtäminen. Markku Hyrkkäsen mukaan tällöin on tärkeää hyödyntää lähteinä toimijoiden omia kirjoituksia esimerkiksi sanomalehtitekstien muodossa. Näin on mahdollista hahmottaa sitä, miten toimijat kokevat jonkin asian.³⁰ Tätä ajatusta olen pyrkinyt seuraamaan käyttämällä lähdeaineistona maanomistajien keskusjärjestötason julkaisemia sanomalehtiä sekä yksittäisen suurtilan näkökulman esiin tuomiseksi päiväkirja- ja muistioaineistoa.

II MAATALOUSPOLITIikka SOTA-AJASSA

Toisen maailmansodan seurauksena Suomi menetti Neuvostoliitolle 285 000 ha (11 %) peltoalastaan ja 1,6 miljoonaa hehtaaria metsistään.³¹ Sotaa seuranneiden alueluovutusten myötä asutustoiminta ja siihen liittyneet rakennustyöt toivat maaseutupaikkakunnille uutta asutusta, työtä ja hyvinvointia. Maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämisessä suuri merkitys oli myös osuustoiminnallisella teollisuudella ja kaupalla sekä metsätalouden noususuhdanteella.³²

Vuoden 1944 loppupuolella pyydettiin asutusasiainosaston taholta kunnallislautakuntia laatimaan luettelot kunnassa olevista yli 10 hehtaaria peltoa käsittävistä tiloista. Näiden luetteloiden pohjalta tehtiin laskelmat asutustoimintaan saatavilla olevasta maatalousmaasta. Laskelma tehtiin kunnittain ja maanomistajaryhmittäin. Vertailutilastoina käytettiin pika-asutustoimikuntien pika-asutuksen aikana laatimia luetteloita. Asutustoiminnassa hyödynnettäväksi saatavilla olevan viljelyskelpoisen maan määrä laskettiin viljelyskelpoisen maan inventoimista varten asetettujen pitäjätöimikuntien tutkimusten perusteella.³³

²⁹ Dewey 1999, 94; Hyrkkänen 2002, 53–54.

³⁰ Hyrkkänen 2002, 119–120.

³¹ Roiko-Jokela 2004, 28.

³² Pihkala 1982, 529.

³³ Roiko-Jokela 2004, 46–49.

Näin laskettiin jokaisesta kunnasta asutustoimintaan saatavilla oleva maan määrä ja näitä lukuja käytettiin sijoitussuunnitelman pohjana. Asutukseen tarvittavan maan määrä puolestaan laskettiin käyttämällä laskennan perustana asutusasiainosastolle saapuneita maansaantihakemuksia sekä pika-asutuslukuja. Maansaantihakemusten pohjalta laskettiin, kuinka paljon kukin luovutetulla alueella sijainnut kunta³⁴ tarvitsi maata sekä huomioitiin myös siihen mennessä saapuneiden hakemusten perusteella paikallisten maanhakijain maantarve sekä arvioitu lisämaan tarve. Laskelmat valmistuivat toukokuun lopussa 1945 ja niiden pohjalta laadittiin karkea suunnitelma kunkin siirtokunnan sijoitusalueesta. Siirtokuntien edustajille varattiin tilaisuus laadittuun suunnitelmaan tutustumiseen. Kun Karjalan liitto ja siirtoväenasiain neuvottelukunta olivat antaneet siitä lausuntonsa, hyväksyi maatalousministeriö 29.6.1945 siirtoväen yleispiirteisen sijoitussuunnitelman.³⁵

Maanhankintalaissa maanluovuttajalle säädetty lunastushinta oli vuoden 1944 päättyessä vallinnut hinta. Maanluovuttaja oli inflaation johdosta jo vuonna 1948 menettänyt 2/3 korvauksesta, joka hänelle oli luvassa 10–15 vuoden kuluttua velkasitoumusten tullessa lunastettaviksi rahana. Lopputulos oli, että maanluovutusrasitus jäi korostetusti vain suhteellisen pienen väestöryhmän, maanluovuttajien, harteille eikä kohdistunut tasaisesti koko yhteiskuntaan.³⁶

Oleennaista on, että maatalouspolitiikka oli 1940-luvulla osa kansanhuoltopolitiikkaa jakelu- ja hintasäännöstelyineen. Jakelusäännöstelyn päättymisen jälkeen maataloustuotteiden hintasäännöstely jatkui, ja sen tavoitteena oli turvata maatalousväestön toimeentulo ja elintarvikkeiden omavaraisuus. Näiden rinnalle tuli 1960-luvulla tarve ohjata maataloustuotannon määriä.³⁷

2.1. Sosiaalipoliittista maanjakoa

Toisen maailmansodan jälkeen maatalouspolitiikka oli merkittävä osa suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa. Maatalouspolitiikalla pyrittiin paitsi turvaamaan omavaraisuutta myös hoitamaan talous- ja sosiaalipoliittisia tehtäviä. Valtiovallan tekemiin kustannuslaskelmiin perustuva tuotanto- ja rakennepolitiikka ohjasi paikallistasolla maatalouden harjoittajien tekemiä

³⁴ Luovutetulla alueella sijainneita kuntia kutsuttiin siirtokunniksi.

³⁵ Waris & Jyrkilä & Raitasuo & Siipi 1952, 66.

³⁶ Naskila 1984, 115–116.

³⁷ Pihkala 1982, 392.

ratkaisuja ja edellytti maataloilta tilakohtaisiin olosuhteisiin perustuvia laskelmia toiminnan kannattavuudesta ja kehitysmahdollisuuksista.³⁸

Maataloutta elämäntapana jäsentävänä periaatteena sukutilan jatkuvuuden ihanne oli tyypillinen sodanjälkeiselle asutustoiminnalle ja maatalouden kasvulle. Ajatus työn jatkumisesta seuraavassa sukupolvessa sai tilalliset ponnistelemaan vahvemmin maataloustuotannon kehittämiseksi, jotta sukupolvien ketju ei katkeaisi. Tämä ihanne näkyi myös asutustoiminnassa sikäli, että perheellisyys oli edellytyksenä tilan saamiselle.³⁹

2.2. Tilakoon merkitys

Toisen maailmansodan myötä muodostettiin komiteoita, joiden tehtävänä oli kartoittaa tulevan asutustoiminnan mittakaavaa ja maan tarvetta, pohtia perusteluja asutustoimenpiteille sekä laatia lakiesityksiä. Keskeisimpänä ponttimena maanhankintalakia suunniteltaessa oli pyrkimys sulauttaa maata tarvitsevat mahdollisimman nopeasti osaksi yhteiskuntaa, jotta heidät saataisiin pikimmiten tuottavaan työhön. Asutustoiminnan tavoitteena oli luoda itsenäisistä perheviljelmistä rakentuva tuotanto- ja asutusrakenne koko Suomeen.⁴⁰

Asutustoimintaa organisoitaessa keskeiseksi kysymykseksi muodostui se, mistä saataisiin riittävästi maata asutusorganisaation tarpeisiin. Ensisijaisina maanhankintakohteina olivat valtion maat sekä vapaaehtoisilla kaupoilla hankittava maa. Näiden lisäksi oli mahdollista pakkolunastaa esimerkiksi tilakeinottelijoiden maita, rappiutiloja sekä seurakuntien, kuntien, yhtiöiden ja säätiöiden maita. Toissijaisiksi luovuttajiksi puolestaan määriteltiin viljelijät, joille maatalous oli pääasiallinen toimeentulokeino. Heidän kohdallaan luovutusvelvollisuutta pienentävänä tekijänä huomioitiin lapsiluku.⁴¹

Maansaantiin olivat oikeutettuja siirtoväki ja rintamamiehet. Siirtoväen osalta lisäedellytyksenä oli kytkös maatalouteen luovutetulla tai vuokratulla alueella. Vuoden 1945 lopulla oli siirtoväestä 45 000 perhettä saanut maansaantihakemuksensa hyväksytyksi. Siirtoväkeen kuulumattomien osalta hyväksyttiin noin 64 700 hakemusta. Maansaantiin oikeutettujen suuri määrä pakotti muodostamaan pieniä tiloja suhteessa käytettävissä olevan maatalousmaan määrään enemmän kuin ennalta oli

³⁸ Markkola 2004, 16.

³⁹ Markkola 2004, 18.

⁴⁰ Roiko-Jokela 2004, 32–34.

⁴¹ Roiko-Jokela 2004, 34.

arvioitu. Inflaatio ja edulliset asutuslainat saivat maansaantiin oikeutetut tarttumaan mahdollisuuteen varsinkin kun tilanne Suomessa oli epävarma ja monet sodan entisestä elämästään ja erityisesti tulonlähteistään irrottamat ihmiset etsivät paikkaansa yhteiskunnassa.⁴²

Maanluovutusten ulottaminen siirtoväen ulkopuolelle herätti kritiikkiä, jonka mukaan inflaation pelon katsottiin lisäävän reaaliomaisuuden havittelua ja edistävän maatalousromanttista ajattelua. Maanhankintalakia toimeenpantaessa keskustelua virisi erityisesti valmiin pellon käytöstä asutukseen. Maata luovuttamaan joutuvien tilojen pirstoutumisen katsottiin johtavan maatalouden tuottavuuden alenemiseen, tuotantokustannusten nousuun sekä yhteiskunnan tuen tarpeen kasvuun ja erityisesti elintarviketuotannon häiriintymiseen. Uudisraivausten ja lannoitteiden käytön lisääntymisen myötä maataloustuotanto kuitenkin elpyi lähes sotia edeltäneelle tasolle jo 1940-luvun lopulla.⁴³

Maanhankintalain toimeenpano vaikutti merkittävästi maanomistusoloihin maaseudulla. Vuonna 1941 Suomessa oli yli 1 ha maatiloja 245 829. Vuonna 1959 niitä oli 331 263. Kasvu johtui pitkälti asutustoiminnasta, sillä 60 % tilojen määrän lisäyksestä tapahtui maanhankintalain nojalla. Asutustoiminnan vaikutus näkyi selkeimmin siinä, että pienempien tilojen määrä lisääntyi. Erityisesti kasvoi 3-5 ha sekä 5-10 ha tilojen joukko. Suurtilojen määrä puolestaan väheni selvästi. Maanluovutukset vähensivät merkittävästi yli 50 peltohehtaarin tilojen määrää. Yli 100 ha tiloja oli vuonna 1950 jäljellä enää 27 % vuoden 1929 määrästä.⁴⁴

Taulukko 1: Yli 50 ha tilojen määrä vuosina 1929, 1941 ja 1950.

Vuosi	50–100 ha tilat	yli 100 ha tilat
1929	2 865	832
1941	2522	731
1950	1284	223

Lähde: Suomen maatalouden historia, osa 3, 2004, 448–449.

Hämeen-Satakunnan maanviljelysseuran alueella, johon Liuksialan kartanokin kuului, oli vuonna 1941 50–100 ha tiloja 119 sekä yli 100 ha tiloja 34.⁴⁵

⁴² Kananen 1986, 196–199.

⁴³ Kananen 1986, 196–199.

⁴⁴ Suomen maatalouden historia, osa 3 2004, 448–449

⁴⁵ SVT, Maatalous III, 1938–1941, 2.

Toisen maailmansodan myötä tilakoon pienenemiseen johtanut maatalouspolitiikka mahdollisti yhä useammalle perheelle elannon saamisen maataloudesta. Tilojen keskimääräinen peltoala pieneni erityisesti Etelä- ja Lounais-Suomessa. Osittain tätä selittää se, että etelään ja lounaaseen sijoitettiin valtaosa karjalaisesta siirtoväestä ja heille luovutettiin valmiita peltoja alueilta, joilla tilakoko oli ollut keskimääräistä suurempi. Merkittävää on, että vuoden 1941 keskimääräisen tilakoon saavuttaminen uudelleen vei lähes neljä vuosikymmentä.⁴⁶

Kokonaisuutena arvioitaessa asutustoimintaa voi sosiaalisena ja väestöpoliittisena toimena pitää onnistuneena. Talouden näkökulmasta maatalouden tilarakenteissa maanhankintalain myötä tapahtuneella merkittävällä muutoksella oli pitkäkestoinen – eikä pelkästään positiivinen – vaikutus maatalouspolitiikassa seuraavina vuosikymmeninä. On kuitenkin muistettava, että tilakoon kasvua osoittava trendi oli nähtävissä muualla Euroopassa jo paljon aikaisemmin. Suomen pientilojen kannattavuuden heikkeneminen ei ollut mikään poikkeuksellinen ilmiö.

Oman aikansa kansallisena ilmiönä ja yksittäisen tilan näkökulmasta kyse kuitenkin oli merkittävästä mullistuksesta. Jossittelevana kysymyksenä voi esittää, missä tahdissa tämä maatalouspoliittinen, yhteiseurooppalaistava, kehitys olisi tapahtunut, ellei maanhankintalain mukaisia maiden luovutuksia olisi tapahtunut. Maataloustuottajien yksilötasoa ajateltaessa tärkeintä lienee kuitenkin muistaa, miten suuri henkinen merkitys maansaannilla oli siirtokarjalaisille. Työhön tarttumisella oli valtavat tervehdyttävät ja sopeuttavat seuraukset. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että maanluovuttajien näkökulmasta asuttamistoiminta vaikutti moneen tilaan negatiivisesti.

2.3. Pientilakysymys Ruotsissa

Länsi-Euroopassa maatilojen lukumäärä alkoi laskea ja tilakoko kasvaa useimmissa maissa jo 1900-luvun alussa. Toinen maailmansota katkaisi tämän kehityksen, mutta suunta oli selvä, sillä maataloustyön luonne muuttui merkittävästi. Maatalous muuttui elämäntavasta elinkeinoksi ja yrittäjyydeksi. Hilikka Vihinen toteaa, että Suomessa asuttamistoiminnan myötä tapahtunut pientilavaltaistuminen oli muuhun Eurooppaan verrattuna poikkeuksellista.⁴⁷ Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava esimerkiksi Ruotsin tilanne, jossa on nähtävissä runsaasti yhtäläisyyksiä Suomen maatalouspolitiikkaan.

⁴⁶ Roiko-Jokela 2004, 81.

⁴⁷ Vihinen 2004, 256, 262.

Ruotsissa näkyi toisen maailmansodan jälkeen samanlainen paine tilakokojen kasvattamiseen kuin Suomessa. Vaikka talouden ja politiikan asiantuntijat puhuivat suurempien yksiköiden puolesta, olivat ruotsalaiset pientilalliset suomalaisten kollegoidensa tavoin haluttomia luopumaan maaomistuksistaan. Ruotsalaisessa yhteiskunnassa on maatalouden osalta ollut toisen maailmansodan jälkeen leimaavaa perheviljelysten kyseenalaistuminen. Ennen sotaa maanviljelys oli Ruotsissa suurelta osin perheviljelysten hoidossa. Sodan jälkeen kehitys on suomalaisen maatalouden tavoin johtanut paljolti yritysvetoiseen viljelytoimintaan. Sodan jälkeisen rakennemuutoksen seurauksena perhekierto ei ollut enää itsestään selvästi sidoksissa maatalouteen, vaan sodanjälkeisillä sukupolvilla oli niin Ruotsissa kuin Suomessakin yhä enenevässä määrin vapaus valita ammattinsa riippumatta perhekierron aiemmin miltei väistämättömästä yhteydestä tulevaan elinkeinoon.⁴⁸

Suomen pientilakysymyksen yhteyksiä Ruotsin tilanteeseen kuvaa Liuksialan kartanoa maanluovutusprosessin aikaan (vuodesta 1938 lähtien) isännöineen Lasse Meurmanin isä Jalmari Meurman kirjoittamassaan ”Perheenjäsenille”-muistiossa. Muistioon on liitetty muun muassa maanluovutuskysymystä ruotiva lehtiartikkeli, joka on kirjoitettu nimimerkillä Salomooni. Artikkelin Meurmanille ominaisesta kipakasta ja sarkasmiin taipuvaisesta tyylistä sekä artikkelin liittämistä muistioon voi päätellä, että artikkeli on Jalmari Meurmanin itsensä kirjoittama. Artikkelin otsikoitu ”Niin muualla, näin meillä”. Salomooni johdattelee pohdintoihinsa:

Näkyä tulleen taas tälle puolen naapurin miehiä, maatalous- ja metsänhoitoväkeä Ruotsista. [...] Ovat kertoilleet yhtä ja toista Ruotsin puolen riennoista. [...] mutta eniten teroitti mieleni pystykorvia pari agronomi E. Bjellen omalta alaltaan mainitsemaa seikkaa, joilla rinnakkaisilmiöittänsä takia on ajankohtaisuutta Suomessakin.⁴⁹

Salomooni lainaa agronomi Bjellen haastattelua:

” [...] Ruotsissa on yli 200 000 niin pientä tilaa, että ne olisi yhdistettävä, jotta peltoala saataisiin riittävän suureksi. Tämä onkin nykyhetken suurin maatalouspoliittinen pulma. Näille tiloille on ehdottomasti turvattava riittävä kannattavuus. [...] Väestön virtaaminen maalta kaupunkeihin ja teollisuuslaitoksiin on myöskin kiperä kysymys.”

⁴⁸ Flygare & Isacson 2003, 31–38.

⁴⁹ LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944.

Bjellen toteamuksista käy ilmi, että Ruotsissakin pientilojen kohdalla on maanviljelyksen taloudellinen kannattavuus olennaisin kysymys. Kuten Suomessakin, niin myös Ruotsissa maatalouselinkeinon tulevaisuus kytkeytyi tiiviistä laajempaan elinkeinorakenteen muospaineeseen, jota ilmensivät maalta muutto ja teollisuus- sekä palveluelinkeinon kasvu.⁵⁰

Koska Ruotsissa ei jouduttu Suomen tavoin turvautumaan pienviljelijyyttä lisänneisiin sodan jälkeisiin maanluovutuksiin, alkoi pientilojen elinkeinopoliittinen kyseenalaistaminen Ruotsissa aikaisemmin kuin Suomessa. Suomessa pienviljelijyyttä ruokkineet maanhankintalain mukaiset maanluovutukset ja toisen maailmansodan jälkeinen jaloilleennousun kausi ylipäänsä lisäsivät pientilavaltaisuuden oikeutusta ja siirsivät siten elinkeinorakenteen uudistumispainetta myöhemmäksi. Salomooni pohtii kaukonäköisesti maanluovutuksista seuraavaa tulevaisuutta:

Kyllähän maaltapako on tuttu ilmiö meilläkin – vähänkös siitä on puhuttu ja kirjoitettu – mutta ei ole siinä sentään ehditty likikään niin pitkälle kuin naapurissa. Siellähän on maaseudun väkiluku monin paikoin arveluttavasti huvennut, niin että tiloja on ruvennut jäämään autioksi asujien puutteessa.⁵¹

Nuo naapurin kokemukset antavat – tai niiden pitäisi antaa – yhtä ja toista mietiskelyn aihetta meilläkin., erityisesti nykyisessä vaiheessa. [...] Kuitenkin meillä parastaikaa ahkeroidaan tilojen pienentämisessä yleisesti sille rajalle, jolla maatalouden koneellistaminen vaikeutuu tullen kalliiksi ja kannattamattomaksi. Sanotaan varmaankin: taas maanhankintalain jarruttamista! Ei suinkaan, vain toteamista, että sinänsä välttämätöntä asuttamista johdetaan liian toispuolisesti vanhojen peltojen jakamisen linjaa, pirstomalla vanhat pellot niin pieniksi, että uusien tilojen kannattavuusehdot ovat ristiriidassa sen kehityksen kanssa, johon viljelyksen on suuntauduttava täälläkin.⁵²

Salomooni kertoo esimerkit kolmesta tilasta, joista on luovutettu suuri osa. Esittämiensä esimerkkitapausten pohjalta Salomooni kyseenalaistaa maata luovuttaneiden tilojen elinkyvyn. Olennaista tässä on se, että Salomooni kääntää näkökulman luovutetuista tiloista maanluovuttajiin ja heidän tilojensa tulevaisuudennäkymiin.

⁵⁰ LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944.

⁵¹ LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944

⁵² LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944.

Onkohan taloudellista jättää rakennukset ”tyhjää keittämään”, rakentaa monia uusia rakennuksia samoille viljelyksille ja kalliista hinnasta? Entä pystyvätkö nämä alat antamaan kulutukseen samat määrät tuotteita kuin nykyisin? Ehkä joskus kymmenen vuoden kuluttua, jos sattuu hyviä yrittäjiä asujiksi.

Salomooni jatkaa pohdintojaan punnitsemalla uusien tilojen muodostamistapoja. Hän arvioi maanluovuttamista jo olemassa olevilta tiloilta suhteessa uusien tilojen raivaamiseen.

Arvelin aikaisemmin, että uudistilojen perustajille tarjotut edut ovat liialliset. Mutta kun ajattelee sitä monenlaista hukkakäyttöä, jota tilojen pirstomisessa tapahtuu, niin kannattanee sittenkin uusien tilojen raivauttaminen ja rakennuttaminen paremmin.⁵³

Salomooni viittaa myös maanhakijoiden tarkoitusperiin ja tuo esiin kysymyksen tilakeinottelusta taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi.

Muuan valokohta tuossa ”maahan kiinni” pyrkimisessä on: vastavaikutus maaltapaolle. Jos on. Sillä taitaa se olla varsin monien osalta vain muoti- ja suhdanneasia.⁵⁴

Salomooni kritisoi päättäjiä maatalouspolitiikan etenemissuunnasta ja lyhytnäköisyydestä. Tilanhakijoiden tarkoitusperiin liittyen Salomooni korostaa motivaation tärkeyttä, jotta tilojen saajilla riittäisi vaikeassa tilanteessa intoa pitkäjänteiseen viljelytyöhön.

Monenkohan innostus mahtaa kestää, kun tulee vähintään puolisen miljoonan taakka hartioille, niin kuin nyt tulee, olipa tila millainen tahansa? Silloin kai meilläkin ruvetaan yhdistelemään. Täytyyhän kehityksen kulkea sen verran jäljessä, että ehditään harhamutkatkin koluta oikeassa järjestyksessä. Muistopatsaita tämän nykyisen suunnan miehet tulevaisuudelta tuskin voivat odotella.⁵⁵

Salomooni päättäjiin kohdistama kommentti kuvaa sitä, miten haastavaa maatalouspoliittinen suunnittelutyö oli. Koska maansaajien ja -luovuttajien edut olivat erityisesti taloudellisesta näkökulmasta pitkälti päinvastaiset toisiinsa nähden, oli molempia osapuolia tyydyttävien ratkaisujen tekeminen hankalaa.

⁵³ LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944.

⁵⁴ LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944.

⁵⁵ LKA, artikkeli ”Niin muualla, näin meillä” Jalmari Meurmanin muistiossa ”Perheenjäsenille”, 1944.

2.4. Kartanot vähenevät

Valtioneuvoston 7.6.1945 antaman päätöksen mukaan maan luovutusprosentit perustuivat luovuttajatilan maatalousmaan ja maatalouskelpoisen maan yhteispinta-alaan.

Taulukko 2: Luovutusprosentit luovuttajatilalla pinta-alan mukaan.

Maatalousmaan ja maatalouskelpoisen maan pinta-ala (ha)	Luovutus% alarajan kohdalla	Luovutettava määrä (ha) alarajan kohdalla	Luovutus% alarajan ylittävästä osasta
25–35	10	2,50	41
35–50	19	6,65	46
50–100	27	13,50	53
100–200	40	40,00	70
200–400	55	110,00	75
400–800	65	260,00	85
800–	75	600,00	85

Lähde: Heinämies Vilho (toim.) 1945. Maanomistusolojemme uudistus. Oy Suomen Kirja, Helsinki.

Maanhankintalain mukaisesti täysimääräistä luovutusvelvollisuutta voitiin lieventää tietyin ehdoin. Suurin osa hyvin hoidetussa viljelyksessä olleista kartanoista menetti kuitenkin pelloistaan 60–70 %. Vain kolmasosan peltoalasta jäädessä jäljelle oli kartanon maataloudellinen tulevaisuus suunniteltava uudelleen. Monessa kartanossa tämä johti karjan vähentämiseen ja talousrakennusten käyttöasteen alenemiseen.⁵⁶

Kartanoiden määrän toisen maailmansodan jälkeistä radikaalia vähenemistä ei voida perustella yksistään maanhankintalain vaikutuksilla. Kartanoiden toiminta rakentui perinteisesti runsaan ihmistyön ja omavaraisen talouden perustalle, joten on selvää, että tekninen kehitys ja kasvaneet palkkakustannukset olisivat ennen pitkää tehneet perinteisestä kartanomallista kannattamattoman. Maanhankintalaki ainoastaan vauhditti tätä kehitystä ja muodosti yksittäisiin kartanoihin lyhyellä aikavälillä kohdistuneiden merkittävien vaikutustensa kautta piikin kartanoiden vähenemiseen. Kolmiosaisen Suomen kartanot ja suurtilat -teossarjan koontanut Eino Jutikkala toteaa teossarjan

⁵⁶ Rasila 2007, 484–490.

kolmannen osan esipuheessa, että kyseisestä kartanoiden esittelystä tulee samalla Suomen kartanoiden ja kartanokulttuurin nekrologia.⁵⁷

III ETUJÄRJESTÖT MIELIPIDEVAIKUTTAJINA

Tässä luvussa peilaan tapausesimerkiksi valitsemani Liuksialan kartanon tilannetta laajempaan kontekstiin käsittelemällä suurmaanomistajien etujärjestöjen maanluovutuskysymystä koskevia kannanottoja. Näin saan vertailupohjaa Liuksialaa käsittelevästä aineistosta esiin nouseviin ajatuksiin maanluovutuksista ja lisään sitä kautta Liuksialaa koskevien havaintojeni luotettavuutta. Käyttämällä lähteitä sekä paikallistasolta että keskusjärjestötasolta pääsen testaamaan tulkintojani ja sitä kautta vahvistamaan tutkimukseni antia.

Sanomalehdillä oli merkittävä rooli paitsi maanhankintalakia koskeneessa yleisluonteisessa keskustelussa, myös maanhankintalain toteuttamista tukevana tiedotuskanavana. Sanomalehtiartikkeleiden tehokkuus perustui siihen, että lehtien avulla oli mahdollista tavoittaa suhteellisen nopeasti ja vaivattomasti suuri joukko ihmisiä. Suurtilallisilla oli useimmiten hyvät mahdollisuudet seurata ajankohtaista maatalouskeskustelua sanomalehdistön välityksellä. Liuksialan kartanoon tilattiin sanomalehdistä ainakin Aamulehti, Uusi Suomi, Maaseudun Tulevaisuus ja Kangasalan Sanomat.⁵⁸ Sanomalehtien ohella tiedon kulkua tehostivat suurtilallisten väliset sukulaisuus-, ystävyys- ja liikesuhteet. Sanomalehtien, järjestötoiminnan sekä yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kohdalla ylipäänsä on huomioitava, että suurtilallisten korkea sosiaalinen asema merkitsi usein myös sananvaltaa keskustelufoorumeilla.

3.1. MOL maanluovuttajien etujen ajajaksi

Ennen toista maailmansotaa viljelijöiden järjestäytyminen oli ollut hajanaista. Vuonna 1917 perustettu Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) miellettiin toimintansa alkuvuosikymmeninä lähinnä suurtilallisten edunvalvojaksi, mutta 1940-luvulla se omaksui vahvemmin asiantuntijaroolin. Asiantuntijuuden korostaminen johti siihen, että julkisuudessa MTK:n katsottiin edustavan maataloustuottajia laajemminkin kuin vain suurtilallisten osalta. MTK vakiinnutti 1950-

⁵⁷ Jutikkala & Nikander 1945, 8; Rasila 2007, 484–490.

⁵⁸ Henkilökohtainen tiedonanto Liuksialan kartanon isännältä Markku Meurmanilta Johanna Ylikahrille 10.3.2008.

luvulla asemansa maatalousväestön edustajana maa- ja metsätalouteen liittyvissä kysymyksissä. Liittoon kuului esimerkiksi vuonna 1957 jo 60 % yli 3 peltotehtaarin viljelmien omistajista.⁵⁹

Maaliskuussa 1945 perustettiin Maanomistajien Liitto – Jordägarnas Förbund (MOL) edistämään maanomistajien aatteellisia ja taloudellisia pyrkimyksiä sekä valvomaan heidän etujaan maanhankintalain täytäntöönpanossa.⁶⁰ MOL:in muodostamisen taustalla oli MTK:n halu pyrkiä säilyttämään jäsenistönsä sisäinen yksimielisyys sekä pyrkimys kyetä ajamaan myös maansaajien ja pienviljelijöiden etuja. Erikoisliitoksi profiloituneena MOL:in oli MTK:sta poiketen mahdollista esiintyä asutuspoliittisissa kannanotoissaan jyrkemmin kuin yleisluonteisemman maataloustuottajajärjestön.⁶¹

MTK:n ja MOL:n välillä oli selkeä työnjako jo MOL:n alkuvaiheista lähtien. MOL:n tehtävänä oli seurata maanhankintalain toteuttamista ja MTK:lla oli mahdollisuus ottaa kantaa asutuspolitiikkaa koskevissa periaatteellisissa kysymyksissä. MOL:n perustamisen myötä MTK keskittyi lähinnä talouspolitiikkaan.⁶² MOL:in jäsenlehdessä todetaan: ”*Koska monet maanomistajat ovat epäröineet ryhtyä liittomme jäseniksi luullen sen olevan Maataloustuottajain Keskusliiton kilpailija ja sen vuoksi vain yhteisen rintaman hajoittaja, julkaisemme tässä otteen Maataloustuottajain Keskusliiton kirjelmästä nro 468 23/1-46.*” Kirjelmässä MTK täsmentää järjestöjen keskinäistä suhdetta:

*Aikaisemmin sovitun työnjaon mukaisesti Keskusliitto katsoo, että maanhankintalain toteuttamista koskevien kysymysten hoito kuuluu Maanomistajain liitolle, joten maataloustuottajajärjestö ei tule siihen puuttumaan, lukuun ottamatta asutuslainsäädäntöä koskevia ja muita yleisluontoisia asutuspoliittisia tehtäviä, joista on mainittu Maanomistajain liiton kirjeessä. Keskusliitto pitää myös tarpeellisena, että sellaiset maanomistajat, jotka maanhankintalain mukaan ovat luovutusvelvollisia, tukevat riittävässä määrässä taloudellisesti Maanomistajain liiton toimintaa.*⁶³

MTK:n ja MOL:in keskenään tekemästään toiminta-alueen ja kohderyhmän määrittelystä käy ilmi, että maanluovutuskysymyksessä oli kyse arasta asiasta. Koska maanluovuttajien ja -saajien edut olivat maanhankintalain puitteissa toisiinsa verraten hyvin erilaiset, oli selvää, että mikäli MTK

⁵⁹ Granberg 2004, 94–96.

⁶⁰ Maanomistaja 4/2005.

⁶¹ Kananen 1986, 188–189.

⁶² Kananen 1986, 189; Granberg 2004, 96.

⁶³ Maamies nro 1, helmikuu 1946.

haluaa toimia tehokkaana mielipidevaikuttajana ja tehdä yksityiskohtaisia kannanottoja, on maanluovuttajien ja -saajien etujärjestöt eriytettävä toisistaan.

Maanhankintalainsäädännön valmistelu merkitsi yhteiskunnallista aktivoitumista, sillä asutettavien etujärjestöt ja poliittiset puolueet ajoivat kukin voimakkaasti omien ryhmiensä asiaa. Tämä johtui siitä, että tällä kertaa asutettavina ei ollut ainoastaan luovutettujen alueiden maataloussiirtoväestö kuten talvisodan jälkeen, vaan nyt asutustoiminnalla pyrittiin ratkaisemaan samalla ennen sotia ratkaisematta jääneitä ongelmia. Asutustoiminnalla vaikutettiin tilattoman väestön ongelmien poistamiseen lähinnä rintamamiehiä asuttamalla sekä pyrittiin korjaamaan maaseudun asuttopulaa ja väestörakennetta.⁶⁴

MOL:in jäsenlehden rooli

Maanomistajien edunvalvojaksi profiloituneen Maanomistajain liiton jäsenlehden, Maamiehen⁶⁵, ensimmäisessä numerossa toimitus kuvaa lehden tehtävää:

*Lehden päätarkoitus on antaa maanomistajalle sellaisia tietoja, joita hän tulee tarvitsemaan silloin, kun maanhankintalakia hänen tilansa osalta toteutetaan. Sitä varten tullaan lehdessämme selostamaan sekä maanhankintalain sisältöä että sen toimeenpanoa. Tämän ohessa tulee lehteemme muitakin kirjoituksia aiheista, jotka kiinnostavat maanomistajaa.*⁶⁶

Pääpaino Maamies-lehdessä on sen selkokielistämisessä, mitä maanhankintalain käytännön toteuttaminen tarkoittaa. Lehdessä annetaan maanomistajille paljon käytännönläheisiä toimintaohjeita sekä selostetaan sitä, miten MOL on ottanut kantaa julkiseen keskusteluun maanomistajia koskevista asioista. Tällaisella maanhankintalain selkokielistämisellä lienee ollut tärkeä informaationvälitystehtävä, sillä maanhankintalain tulkitseminen oli maallikoille haastava tehtävä.

Maamies-lehdellä oli tärkeä rooli maanomistajien neuvonantajana, sillä maanhankintalain toteuttamisen aikana maanomistajille oli yllättävän niukasti tarjolla käytännönläheisiä toimintaohjeita. Siksi oli tärkeää, että Maamies-lehden kautta voitiin esimerkiksi esitellä kirjoja,

⁶⁴ Hämynen & Lahti 1983, 30.

⁶⁵ Lehti ilmestyi Maamies nimellä vuosina 1945–1949 ja Maanomistaja nimellä vuodesta 1949 eteenpäin. Jatkossa käytän lehdestä nimeä Maamies ellen tarkoita nimenomaan Maanomistaja-lehteä.

⁶⁶ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

joista luovutuskysymystä koskevia lisätietoja oli mahdollista saada. Tätä kuvastaa ilmoitus Maanomistajassa:

Maan luovuttajain taholta on useasti lausuttu toivomuksia sellaisesta kirjasesta, joka nimenomaan luovuttajain kannalta selvittelisi maanhankintalainsäädäntöä siten, että siitä olisi käytännöllistä apua maanluovutusasioissa. Nyt on Maanomistajain liiton kustantamana ilmestynyt Osmo Oittisen kirjoittama Maan luovuttajan opas.⁶⁷

Oittinenkin kuitenkin keskittyy teoksessaan lähinnä antamaan tiiviin teoriapainotteisen lakitietopakettin eikä tarjoa soveltamisohjeita käytännön ongelmiin. Yksityiskohtaisten neuvojen antaminen oli maanhankintalain soveltamisessa ilmenneiden paikallisten erojen vuoksi vaikeaa. Maanhankintalaista tiedottamalla ja lain sisällön tunnettuuden lisäämisellä on kuitenkin sinälläänkin – ilman varsinaisten käytännön ohjeiden tarjoamistakin – ollut tärkeä rooli maanomistajien tietoisuuden lisäämisessä.

Maanhankintalain kiivaimman toteuttamisen aikana ilmestyneet teokset⁶⁸ lähestyvät maanluovutusta paljolti maanluovutuskysymystä käsittelevän lainsäädännön näkökulmasta. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaiseman Maanhankintalaki-teoksen tavoin monet maanhankintalakea käsittelevistä teoksista on suunnattu enemmänkin maanhankintaorganisaation paikallisille toimijoille kuin itse maanluovuttajille. Ongelmana on lisäksi, että käytännöllisyyspyrkimyksistä huolimatta teokset ovat jäykähköjä ja lakeihin painottuvia. Maanhankintalaki-kirjan esipuheessa ministeri Emil Luukka toteaa: ”Lainsäädännön toimeenpanossa on kuitenkin välttämätöntä saavuttaa tarkoituksenmukainen yhtenäisyys ja mahdollisimman suuressa määrässä poistaa niitä vaikeuksia, jotka johtuvat voimassa olevien säännösten tulkitsemisesta.”⁶⁹

Nopeassa tahdissa toteutettu maanomistusolojen uudistus oli valtava haaste maanhankintalain toteuttamista koskevan informaation jakamisen osalta. Maanhankintaorganisaation paikallistasolla oli epätietoisuutta siitä, miten olisi käytännössä toimittava. On selvää, että pyrkimys yhtenäiseen toimintalinjaan maata hankittaessa oli vaativa tehtävä juuri tiukan aikataulun vuoksi. Paikallistason toimijoiden eteen tuli yllättäviä tilanteita, joita ei maanhankintaorganisaation keskustasolla ollut etukäteen tiedostettu, eikä niihin sen vuoksi ollut myöskään ehditty pohtia toimintaohjeita. Tällöin toimintalinjaukset vaihtelivat paikallistasolla lain soveltajista riippuen ja tämä herätti

⁶⁷ Maamies nro 3, toukokuu 1946; Oittinen 1946.

⁶⁸ Esimerkiksi vuonna 1945 ilmestyneet Vilho Heinämiehen Maanomistusolojemme uudistus ja maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisema Maanhankintalaki.

⁶⁹ Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö sekä sen toimeenpano-ohjeita 1945, 6.

tyytymättömyyttä maanluovuttajien keskuudessa. Maatalouspolitiikan johdonmukaista toteuttamista kaivattiin tilanteessa, jossa monilla maanluovuttajista ei ollut itsellään kovin tarkkaa käsitystä siitä, miten luovutusprosessi etenee.

Maanomistaja-lehdessä on lukijoiden kirjoittamia artikkeleita keskimäärin yksi kussakin lehdessä sekä lisäksi lukijoiden lähettämiä kysymyksiä.

*Jotta jokainen lukijamme voisi saada luotettavia taloudellisia tai lainopillisia neuvoja yksityistapauksissa, jotka suoranaisesti tai välillisesti johtuvat maanhankinta- tai rappiotilalaista, tulee lehtemme yleisön osasto, johon otetaan saapuneen kysymyksen ja siihen annetun vastauksen pääkohdat, mikäli ne katsotaan julkaisemisen arvoisiksi.*⁷⁰

Lukijoiden lähettämien – välillä hyvinkin humorististen – tekstien julkaisemisesta huolimatta toimittajakunta muistuttaa lehden olevan tiukasti asialinjalla. Siitä kertoo myös tarkennus – *maanomistajain liiton tiedoituksia* – lehden nimen, Maamies, perässä. Lehden olemusta kuvataan ensimmäisen numeron esittelyartikkelissa: ”*Maamies ei tule olemaan ajanvietelehti. Sen kuivahko sisältö koetetaan kuitenkin kuvituksella ja muilla keinoilla tehdä vaihtelevammaksi.*”⁷¹

Mielenkiintoista Maanomistajain liiton jäsenlehdessä on se, että siinä suhtaudutaan maanomistajiin erittäin ymmärtäväisesti ja halutaan välittää heistä tahratonta kuvaa. Maanomistajien hairahduksia maanhankintalain tulkinnassa ei kommentoida, eikä maanomistajien toimintaa ylipäätään arvostella. Lehden helläkätinen linja takasi ristiriidattomuuden suhteessa lukijakuntaan ja samalla liiton toiminnan taloudellisiin mahdollistajiin. Maanomistajien tekemisiä kritisoimalla liitto olisi voinut menettää jäseniä. Erikoista on, ettei lehdessä kuitenkaan edes opastavassa mielessä yleisellä tasolla ja maanhankintalakia tukiargumenttina käyttäen varoiteta maanomistajia lainvastaisesta toiminnasta. Toisaalta on muistettava, että liitto profiloitui selvästi maanomistajien etujen vaalijaksi eikä objektiiviseksi toimijaksi.

3.1.1. MOL:in kannanotot Maamies-lehdessä

Maamies-lehdelle ovat tyypillisiä maatalouspolitiikkaa koskevat kärkevät kannanotot. Lehdessä julkaistujen artikkelien perusteella Maanomistajain liitto seurasi valppaasti maanhankintalain käytännön vaikutuksia ja reagoi epäkohtiin aktiivisesti. Maamies-lehdessä käytävä keskustelu on avointa ja hyvin argumentoitua. Kokonaisuutena ajatellen Maamiehen artikkeleita leimaavat

⁷⁰ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁷¹ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

maanluovuttajien talouteen liittyvät kysymykset ja perimmiltään maanhankintalaista käyty keskustelu kulminoituu nimenomaan lain vaikutukseen maanluovuttajien taloudelliseen tilanteeseen.

Maanomistajain liitto arvostelee maanhankintalakeja huonosti suunnitelluksi. Erityistä huolta aiheuttaa se, miten väljäksi laadittua lakia tullaan käytännössä toteuttamaan.

Mutta vaikka tämä ehdotus on koko yhteiskuntaamme ja varsinkin maataloutemme rakennetta mullistavin ehdotus, minkä hallituksemme on eduskunnalle koskaan valmistanut, on se laadittu tavattoman hätäisesti ja hatarasti. Lakiehdotuksen sanonta on niin epämääräinen, että lain toimeenpanijoista tulee kokonaan riippumaan itsenäisen talonpoikaisluokkamme, saati sitten ”tilanomistajain” kohtalo.⁷²

Maamies-lehden ensimmäisessä numerossa viitataan myös vasemmiston kumouksellisuuteen. ”Lainsäätäjän hyvää tahtoa ei kukaan epäile, mutta vallitsevat olosuhteet huomioon ottaen on varottava, ettei ”reformista” tule kumous, itsenäisen maanviljelijäluokan, yhteiskuntamme selkärangan häviö.” Maamiehen useissa artikkeleissa tulee esiin pelko siitä, että vasemmisto pyrkii maanhankintalain puitteissa rajoittamaan omistamista.⁷³

Vaikka Maanomistajain liitto kritisoi maanhankintalain keskeneräisyyttä, toteaa liitto kuitenkin maanhankinta-asian vaativan nopeaa ratkaisua. Liitto muistuttaa, että maanhankintalailla on kauaskantoiset vaikutukset, joten päätöksiä ei pitäisi tehdä huolimattomasti ja kevein perustein.

Mitään syytä ei ole viivyttää maakysymyksen ratkaisua. Asutuskysymys on jo yleensä vaikeimpia yhteiskunnan ongelmia, koska sen ratkaisu määrää kehityksen ainakin miespolven ajaksi eteenpäin, paitsi sitomalla valtavia pääomia, vaikuttamalla ammattien valintaan ja siten koko tuotantoelämään.⁷⁴

Maamiehessä yksi eniten keskustelua herättäneistä aiheista on kysymys maansaajaryhmistä eli siitä, kenelle maata on luovutettava. Artikkelissa ”Mitä Nissisen reformi⁷⁵ vaikuttaisi yksityisen kansalaisen elämään?” otetaan kantaa saajaryhmiin: ”Yleinen tarve on siirtoväen osalta selvä, mutta

⁷² Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁷³ Maamies nro 1, maaliskuu 1945; Maamies nro 3-4, syyskuu 1948.

⁷⁴ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁷⁵ Jatkosodan jälkeistä asutustoimintaa suunnitteli valtioneuvoston asettama Tatu Nissisen johtama komitea. Lähde: Roiko-Jokela 2004, 32–33.

*muiden tarvitsijoiden osalta täysin selvittämätön. Ottajia on aina, jos on antajia.*⁷⁶ Maanomistajain liitto kritisoi leväperäisyyttä maansaajaryhmien muodostamisessa ja erityisesti niitä perusteita – tai perusteettomuutta – jota MOL koki maanhakijoiden maantarpeen syiden selvittämisessä olevan. Maanomistajien oli helppo käsittää siirtokarjalaisten vaikea tilanne, koska karjalaiset olivat yhtenäinen ryhmä, jota yhdisti kodin menettäminen luovutetulla alueella. Myötätunto karjalaisia kohtaan näkyy Maanomistaja lehdessä otsikolla ”Vuoden 1948 päättyessä” julkaistussa artikkelissa:

*Mitään erimielisyyttä ei maanomistajienkaan keskuudessa vallinnut siitä, että siirtoväelle olisi järjestettävä elinmahdollisuudet omilla, heille luovutettavilla tiloilla, vaan olivat luovuttajapiiritkin valmiit pitkälle käyviin uhrauksiin nimenomaan siirtoväen hyväksi. Mutta he tahtoivat keskittää tämän maanjaon siihen, mikä olosuhteiden pakosta oli välttämätöntä, pääasiassa siirtoväen asutukseen. Toisin kuitenkin kävi ja siirtoväen vahingoksi, sillä tämän on nyt täytynyt jakaa luovutettava maa, metsä, rakennustarpeet ja ammattityövoima muiden maansaajien kanssa, ja siitä on ollut seurauksena asioitten lykkääntyminen ja paljon huonommat ehdot.*⁷⁷

Ongelmana olivat siis muut maansaajaryhmät kuin karjalaiset, sillä ryhmät olivat heterogeenisempiä sekä koostumukseltaan että varsinkin niiden perusteiden osalta, joiden vuoksi ne maata halusivat.

Maanomistajassa julkaistussa artikkelissa otsikolla Pilvilinnat alkavat hajota kirjoitetaan: ”*Uskottelemalla kaikille, että maata on nyt haettava, kun sitä saa halvalla ja valtio vielä järjestää hakijoille halvat rakennuslainat, on maansaajien luku nyt keinotekoisesti paisutettu 160 000:ksi.*”⁷⁸ Maanomistajien etujärjestön mukaan erityisen paheksuttavaa oli se, että ihmisiä rohkaistiin tarpeettomasti maanhakuun. Maanomistajain liitossa katsottiin tämän johtavan maanhankintatilanteen ylikuumenemiseen. Maanomistajien piirissä vastarintaa herätti kysymys liian pieniksi katsottujen tilojen lisämaan saannista.

*Tässä (maanhankinnassa eri saajaryhmille) pitäisi vaikeuksiin joutuneelle yhteiskunnallemme jo olla tehtävää tarpeeksi tällä kertaa. Mutta nyt on tahdottu sitä vieläkin laajentaa ottamalla samassa yhteydessä ratkaistavaksi jo verrattain vanha kysymys, tavattoman monilukuisten, liian pienten tilojen lisämaan saanti.*⁷⁹

⁷⁶ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁷⁷ Maamies nro 5, joulukuu 1948.

⁷⁸ Maamies nro 1, helmikuu 1946.

⁷⁹ Maamies nro 1, helmikuu 1946.

Keskustelua virisi Maanomistajassa runsaasti myös maanhankintalain väljyydestä: ”*Nissisen komitean ehdotus on laadittu niin väljäksi, että sitä voi olosuhteisiin nähden ja ’tarpeen vaatiessa’ soveltaa niin ja näin, harkinnan mukaan, ilman että laki nimenomaan määräisi, kuinka on meneteltävä ja kuinka maanluovuttajaa on suojeltava mielivallalta.*”⁸⁰ Maanhankintalain väljyyteen liittyy osaltaan myös Maanomistajain liiton kommentti siitä, että maanomistajia on paikoin kohdeltu huonosti maanhankintalakia toimeenpantaessa. Artikkelissa nimeltä Ikävää menettelyä todetaan:

Muutamain paikoin ovat maanlunastuslautakuntien ammattijäsenet omaksuneet maanomistajiin nähden asenteen, joka ’Pyhälle Byrokratiukselle’ varmaan tuottaa suurta mielihyvää. He esiintyvät ylimielisesti, pitävät salassa suunnitelmansa viimeiseen saakka, ’etteivät paljastaisi korttejaan’, leikkien siis maanomistajan kanssa kissaa ja hiirtä ja ovat kaikessa, kuin olisi heidät asetettu maan luovuttajain vastapuoleksi.

Maanomistaja-lehdessä kritisoidaan myös sitä, että joissakin maanlunastuslautakunnissa maan luovuttajat pyritään syrjäyttämään asian käsittelyssä. Maanlunastusorganisaatiolla on ollut todella hankala tehtävä pyrkiessään kohtelemaan asiallisesti niin saaja- kuin luovuttajaosapuoltakin. Erityisen vaikeaksi tilanteen teki se, että osapuolien edut olivat usein täysin vastakkaiset. Siksi maanhankintaorganisaatiolle lankesikin usein välittäjän ja sovittelijan rooli.⁸¹

Maanomistajassa maalailtiin karuja kuvia siitä, mihin maanluovutukset tiloilla johtaisivat:

*Maanomistajiin tämä kumous koskisi tietysti kipeimmin, sillä moni joutuisi perinpohjin vaikeutuneiden olosuhteiden vuoksi, mutta nimellisesti ’vapaaehtoista tietä’, luopumaan isiltä peritystä tai suurin henkilökohtaisin uhrauksin hankitusta maasta ja siirtymään kaupunkiin, tietysti Helsinkiin, joka pyörteen tavoin pyrkii nielemään koko maaseudun tyhjäksi. Varsin katkera näky olisivat silloin ne kunniakirjat, jotka maaherran kädestä on jaettu yli kaksisataa vuotta samassa suvussa perityille tiloille.*⁸²

Uhkakuvien maalailun johtopäätöksenä kirjoitetaan: ”*Tuhoamalla suuret ja keskikokoiset tilat vaarannetaan asutuskeskusten elintarvikkeiden, polttopuun ja rakennuspuun saanti. Nämä tilat ovat toimittaneet 2/3 myyntiin tulleista kotimaisista elintarvikkeista.*”⁸³ Samalla unohdetaan kuitenkin, että vaikka luovuttajatilojen tuotantopanos kapenee, on maansaajien panos puolestaan lisääntynyt

⁸⁰ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁸¹ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁸² Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

⁸³ Maamies nro 1, maaliskuu 1945.

tuotantoon. Ei siis voida yksiselitteisesti ajatella, että maanluovutukset olisivat johtaneet valtavaan tuotantomäärien supistumiseen.

Maanomistajain liitossa seurattiin tarkasti millaisia maanhankintalakia koskevia artikkeleita valtakunnan lehdissä julkaistiin. Esimerkiksi kritiikkiin siitä, että maanomistajat valituksillaan tahallaan hidastavat maanhankintaprosesseja vastattiin Maanomistaja-lehdessä tekstillä, jonka otsikkona on: *Maanomistajat jarruttavat valittamalla pakkolunastuspäätöksistä*. Vahvasti satiirisen tekstin keskeisimpänä sanomana on, että valitusten saamasta negatiivisesta julkisuudesta huolimatta valituksia kannattaa tehdä, koska tarkastusoikeuksissa⁸⁴ valitusten läpimenoprosentti on ollut hyvä.⁸⁵

Osansa MOL:in sivalentavasta kritiikistä sai myös ASO: ”*Ja sen sijaan että enemmän voimia olisi keskitetty uuden pellon raivaamiseen, mistä kaikille olisi ollut hyötyä, on ASO tätä raivaustyötä jarruttanut ja siten osoittanut, ettei se ole ollut päätehtävänsä tasalla.*”⁸⁶ MOL arvostelee myös ASO:n toimia maanhankintalakia tulkittaessa: ”*Maan luovuttajain ja siirtoväen välejä on ASO tahallaan kärjistänyt, valitsemalla lain toimeenpanijat yksipuolisesti, syrjäyttäen puolueettomat, asutustoiminnassa kokeneet voimat, jakamalla lainvastaisiakin ohjeita ja mielivaltaisesti tulkitsemalla lakia sekä usein täysin syrjäyttäen asiallisuuden ja kohtuuden vaatimukset.*”⁸⁷

Vuoden 1948 lopussa Maanomistaja-lehdessä arvioidaan onnistumista maanhankintalain toteuttamisessa:

*Lain toimeenpanon viivästymisestä ovat seuraukset olleet tuhoisat sekä maanluovuttajille että maan saajille, sillä hinta- ja palkkataso on sillä välin ehtinyt perusteellisesti muuttua. Maan luovuttajain saatava korvaus on supistunut mitättömäksi ja maan saajain rakennuskustannukset kohonneet, joten kummankin osapuolen taloudellinen asema on heikentynyt.*⁸⁸

Myös tulevia haasteita käsitellään: ”*Se juopa, joka on vallinnut maan luovuttajien ja siirtoväen välillä olisi nyt vihdoinkin koetettava tasoittaa umpeen. Yhteisiä asioita on taas ajettava yhteisesti,*

⁸⁴ Tarkastusoikeudet olivat maatalousministeriön asutusasiainosaston alaisia tarkastuselimiä. Lähde: Roiko-Jokela 2004, 45.

⁸⁵ Maamies nro 1, tammikuu 1947.

⁸⁶ Maamies nro 5, joulukuu 1948.

⁸⁷ Maamies nro 5, joulukuu 1948.

⁸⁸ Maamies nro 5, joulukuu 1948.

*sillä uusia vaikeuksia on odotettavissa. [...] olisi korjauksia saatava esim. maataloustuotteiden hintoihin, korkokantaan, neuvontaan yms.*⁸⁹

Hämmästyttäen Maanomistajain liiton jäsenkunnassa herätti ajatus siitä, että valtio pyrkii saamaan taloudellista hyötyä välittäessään maita ja metsiä luovuttajaosapuolelta saajille. Maamies-lehdessä luovutusten hinnoitteluasiana koskeva tiukkasävyinen kirjoitus on otsikoitu: Valtio tila- ja metsäkeinottelijana maanhankinta-asioissa.

*Maanhankintalain toimeenpanoasetuksen 218 § ja asutusasiainosaston sille antaman tulkinnan mukaan hinnoitellaan maan luovuttajalta pakkolunastettava alue yhtenä kokonaisuutena, vaikka siitä muodostettaisiin asutettaville useita tiloja tai tontteja. Luovuttaessaan ne edelleen valtio panee niille hinnan erikseen uutta tilakokonaisuutta vastaavaksi. Täten tulee maanomistaja useissa tapauksissa saamaan alueestaan huomattavasti halvemman hinnan kuin mitä valtio siitä myydessään siitä muodostettavat tilat ja tontit erikseen, koska tukkuhinta on halvempi kuin vähittäismyyntihinta. Näin valtio hankkii maata myytäväksi ositettuna voitolla, joten sitä on mainitun asetuksen 34 § pidettävä tilakeinottelijana. Metsän suhteen valtio eräissä tapauksissa harjoittaa maanomistajan kustannuksella samanlaista hinnoittelua. Maanomistajain liitto tehnyt valtioneuvostolle esityksen säännösten muuttamiseksi.*⁹⁰

3.1.2. MOL:in kannanottoja Maanomistaja-lehdessä

Maanomistaja-lehdessä keskitytään vuosina 1949–1954 käsittelemään maanluovutusten seurauksia. Asutustoiminnan akuutein vaihe alkoi 1950-luvulle tultaessa olla jo ohi, joten maasta luopumaan joutuminen ei sinällään enää ollut keskeisimpänä pohdintojen aiheena. Katseet suunnattiin tulevaan ja erityisesti pohdittiin, miten maanluovutusten rasittama maatalous saataisiin uuteen nousuun.

Otsikolla ”Pirstotun tilan tuotannon lisäämiskeinoja” Maanomistajassa kirjoitetaan:

Maata menettäneelle maanomistajalle on laiha lohdutus se väite, jota varsinkin vasemmistolehdistä on ahkerasti viljelty, että hänellä on mahdollisuus korvata pinta-alan menetys lisäämällä tilan tuottoa esim. vahvemmallalla lannoituksella. Onhan hänellä ollut tämä mahdollisuus jo aikaisemminkin, joten se ei millään tavalla ole korvausta hänen useinkin menetyksistään. Tällöin on jätetty melkein huomiotta se

⁸⁹ Maamies nro 5, joulukuu 1948.

⁹⁰ Maamies nro 3, syyskuu 1945.

seikka, että miltei jokainen toimenpide, joka tähtää tuotannon pysyvään lisäämiseen, kytkeytyy pääoman sijoitukseen, sillä kaikki uudistukset edellyttävät rahamenoja hankintoihin ja työpalkkoihin.

Samassa artikkelissa muistutetaan maanviljelijöitä siitä, että suunnitellessaan tilalleen uudistuksia on mahdollista saada apua erilaisilta järjestöiltä. Järjestöjen apua pidetään ratkaisuna siihen ongelmaan, etteivät tilalliset tekniikan kehittyessä enää pysty hallitsemaan koko maatalouden alaa.⁹¹

Maanomistaja-lehden artikkeleiden perusteella voidaan päätellä, että vielä 1940- ja 1950-lukujen taitteessa monet maanluovuttajista olivat tietämättömiä siitä, miten korvaukset luovutetusta maa-alueesta ovat lunastettavissa.⁹² Vaikka maanluovutuksiin liittyvät taloudelliset kysymykset olivat Maanomistajain liiton piirissä jatkuvasti vahvasti pohdinnan aiheina, näyttää osa maanviljelijöistä jääneen Maataloustuottajain keskusliiton ja Maanomistajain liiton ahkerasta informaation jaosta huolimatta paitsioon. Kaikki eivät olleet kiinnostuneita järjestötoiminnasta ja tällöin varjopuolena on järjestöjen jakaman informaation menettäminen, ellei maanomistaja sitten seurannut maanluovutuskysymyksen käsittelyä esimerkiksi sanomalehtien ja radion välityksellä. Maanhankintalaissa oli kuitenkin kyse niin laajasta ja monimutkaisesta kokonaisuudesta, ettei keskivertoviljelijä kovin helposti saanut omatoimisesti selkoa siitä, miten lakia tulisi käytännössä soveltaa.

Kotimaan tilanteen rauhoituttua maanviljelyyn haettiin uutta näkökulmaa ulkomailta. Artikkelissa Niin Ruotsissa – miten meillä? tehdään katsaus siihen, miten tuotantoyksiköiden kasvatuspaineet on Ruotsissa ratkaistu. ”*Ruotsissa pyritään suurentamaan tiloja niin, että elävän työvoiman tehokas käyttö tulee mahdolliseksi. Tästä aiheutuu tuotantokustannusten supistumista, josta puolestaan seuraa, että maatalous kaipaa aiempaa vähemmän valtion tukea.*” Artikkelissa kerrotaan Ruotsissa pyrittävän muodostamaan epätäydellisistä tai elinkelvottomista tiloista toimivia täydentämällä eli yhdistämällä kaksi tai useampia tiloja. Toisena mahdollisuutena on liittää liian pieneksi osoittautuneeseen tilaan lisäalue toisesta tilasta. Erityisesti korostetaan sitä, että maatalouden rationalisointien on tapahduttava vapaaehtoiselta pohjalta ja siitä toivotaan Suomenkin ottavan oppia.⁹³

⁹¹ Maanomistaja nro 1, maaliskuu 1949.

⁹² Maanomistaja nro 3, syyskuu 1949.

⁹³ Maanomistaja nro 1, helmikuu 1950.

3.2. Satakunnan maanviljelijäin klubi ry

3.2.1. Kutsuttuja suurtilallisia

Vuonna 1900 perustetun ja valtaosin Tampereen ympäristön suurtilallisista koostuneen Satakunnan maanviljelijäin klubin – Lantbrukarklubben i Satakunta – perustamisajankohdan säännöissä todetaan:

Satakunnan maanviljelijäin klubin tarkoituksena on saada aikaan yhteisvaikutusta sivistyneitein maanviljelijäin kesken, sekä vaikuttaa erilaisten toimien kautta pääelinkeinon, siihen kuuluvien sivuelinkeinojen ja niitten harjoittajien kohottamiseksi. Siinä tarkoituksessa koettaa klubi vaikuttaa etupäässä kokouksien kautta, joissa pidetään esitelmää ja keskustelua sekä pannaan toimeen retkeilyjä y.m., sekä varojensa mukaan edistää kotimaista ammattikirjallisuutta ja sen leviämistä, ynnä kokeitten kautta koettaa selvittää epäselvät syyt ja vaikuttimet.

Klubin jäsenenä pidetään ne henkilöt, jotka ovat kutsutut sen perustavaan kokoukseen. Uusia jäseniä valitaan suljetuilla lipuilla, jonkun sen jäsenen ehdotuksesta; jos joku vastustaa ehdotusta pidetään sen henkilön vaali rauvenneena.⁹⁴

Säännöissä korostuu lähtökohtainen ajatus siitä, että jäsenistö koostuu nimenomaan *sivistyneistä* maanviljelijöistä, joiden ammatillista osaamista edelleen kehitetään keskustelujen, esitelmien, opintoretkien ja julkaisutoimien kautta. Se, mitä sivistyneillä maanviljelijöillä tarkalleen tarkoitetaan jää epäselväksi, mutta sillä voi olettaa olevan yhteytensä jäsenistön saamaan verrattain hyvään koulutukseen. Sivistyneistöön lukeutumisen ohella jäsenyyskriteeristöössä on olennaista se, että klubi oli alkuvaiheessa tarkoitettu kutsutuille jäsenille ja jatkossakin jäsenyys mahdollistui vain jo jäsenenä olevan henkilön ehdotuksesta. Näin ollen klubissa on selkeästi kyse suljetusta sisäpiiristä, jolle ovat ominaisia jäsenten keskinäiset yhteydet.

Satakunnan maanviljelijäin klubin perustamisen taustalla vaikutti 1800- ja 1900-lukujen taitteessa tapahtunut suurtilallisten vaikutusvallan väheneminen maanviljelysseuratoiminnassa. Syynä pidettiin talollisten vaikuttamishalun kasvua, joka käytännössä ilmeni talollisten määrän kasvuna maanviljelysseurojen jäsenistössä.

⁹⁴ Keisarillisen senaatin 9.5.1901 Suomen maanviljelijäin klubille vahvistamien sääntöjen 1§; tässä Hiissa 1963, 12.

Tällaisen asiointilan vallitessa maanviljelijäluokan sivistyneistö katsoi tulleensa liiksi syrjäytetyksi yhteisten maataloudellisten kysymysten käsittelyssä. [...] heräsi kysymys sellaisen järjestön perustamisesta, jossa maanviljelysseuratoiminnasta vieroitettu osa maatilanomistajia olisi tilaisuudessa, jollei suorastaan ulospäin, niin ainakin omassa piirissään saamaan ilmaista mielipiteistään, neuvottelemaan yhteisistä eduista ja toimintamuodoista sekä esitelmien ja keskustelujen kautta seuraamaan kehitystä maatalouden alalla.⁹⁵

Jalmari Meurman palasi samaan asiaan viimeisessä klubissa pitämässään puheessa 14.12.1945 todetessaan, että ”[...] ns. suurtilojen omistajat enemmän tai vähemmän syrjäytettiin yleisistä maanviljelys- ja maatalousseuroista, joissa määrääviksi tekijöiksi yhä enemmän tulivat pienviljelijäin riennot.”⁹⁶ Tämä peilaa suurtilallisten kokemusta siitä, että pienviljelijöille tarkoitettu virkistystoiminta ohitti maanviljelysseurojen toiminnassa suurtilallisten vahvemmin omaksensa kokeman maatalouden kehittämiseen tähdänneen asiapitoisen toiminnan.

Satakunnan maanviljelijäin klubin jäsenistö on vuosina 1900–1960 koostunut 411 henkilöstä. Heistä enemmistö on ollut esimerkiksi Mustialan maanviljelysopiston opettajien tavoin jäsenenä vain lyhyen aikaa. Klubin tilikirjoihin kirjatut jäsenmäärät ovat:

1931	123
1940	91
1946	106
1949	96
1960	61

Jäsenmäärä näyttää pysyneen lähestulkoon samalla tasolla koko 1940-luvun. Vuodelle 1946 merkitty korkeampi luku kielinee kiinnostuksen kasvamisesta klubin toimintaa kohtaan sodanjälkeisinä suurten maatalouspoliittisten mullistusten vuosina. Suurmaanomistajat saattoivat tuolloin vahvemmin kaivata keskusteluyhteisöä, jossa oli mahdollista vaihtaa mielipiteitä valtion maatalouspolitiikan käytännön toteuttamisesta sekä ylipäänsä suurtilallisten maatalouspoliittisesta suhteesta muuhun maataloudenharjoittajaväestöön.⁹⁷

Suuri osa klubin jäsenistöstä oli merkittävässä asemassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia henkilöitä. Aikalaisiinsa verraten he olivat hyvän koulutuksen saaneita: esimerkiksi agronomeja,

⁹⁵ Meurman, klubin 35-vuotishistoriikki, 1; tässä Hiissa 1963, 13–14.

⁹⁶ Hiissa 1963, 134.

⁹⁷ Meurman, klubin 35-vuotishistoriikki; tässä Hiissa 1963, 17–18.

metsänhoitajia ja eläinlääkäreitä. Klubin jäsenistössä näyttää olleen paljon kyse valikoituneesta sisäpiiristä. Se, miten tuohon piiriin päästiin, on mielenkiintoinen kysymys. Osittain klubissa on ollut kyse halusta vaalia perinteitä ja sitä kautta pyrkimyksestä säilyttää kartanoelämään perinteisesti kuulunut keskustelukulttuuri. Haluttiin vaihtaa mielipiteitä, neuvotella ja pohtia yhdessä suhtautumistapaa aikakauden keskeisiin maataloudellisiin kysymyksiin nimenomaan suurtilallisten näkökulmasta.⁹⁸ Olennainen rooli klubin toiminnassa lienee ollut sillä, että jäsenillä oli klubikokoontumisten myötä mahdollisuus avoimesti keskustella erityisesti suurtiloja koskevista kysymyksistä ilman että heidät leimataan muun maataloudessa toimivan väestön toimesta pröystäilijöiksi – he olivat omiensa joukossa. Kollegiaalisella kokemusten vaihtamisella oli tärkeä rooli esimerkiksi juuri maanluovutuskysymyksen kannalta, sillä epävarma ja tuoreemmille suurtilan omistajille ennestään outo tilanne herätti kysymyksiä, joita oli hyödyksi käsitellä muiden samassa tilanteessa olevien kanssa.

Klubin historiikin kirjoittanut Kalle Hiissa kuvaa klubin merkitystä jäsenistölleen:

*Koko olemassaolonsa ajan se on ollut hilpeä seurapiiri, ilmeisesti monille sen jäsenille tarpeellinen elämänkeidas. Hyvän ruoan ja juoman ohella sen tilaisuuksissa on solmittu arvokkaita tuttavuuksia, toverillisia suhteita, niistähän kertovat mm. monet klubin jäsenten saamat lisänimet. [...] Uusille tulokkaille klubin jäsenyys on saattanut olla hyvä elämäkoulu, vanhoille veteraaneille taas mieleinen traditio.*⁹⁹

Klubin olemukseen keskeisesti liitetty keskusteleavuus ei näytä jääneen sääntöihin kirjatuksi unohdetuksi pyrkimykseksi, vaan klubilla on ollut aidosti merkitystä jäsentensä ajatustenvaihdon moottorina. Jäsenistön nuoremman polven kohdalla kyse on ollut kasvusta perinteiseen kartanokulttuuriin kuuluneeseen suurtilallisten keskinäiseen yhteydenpitoon ja edustuskulttuuriin.

Satakunnan maanviljelijäin klubin johtokunta koostui puheenjohtajasta, sihteeristä ja rahastonhoitajasta. Liuksialan kartanon kannalta merkittävää on se, että Jalmari Meurman toimi johtokunnassa koko 1900-luvun alkupuoliskon ajan. Meurman oli klubin sihteerinä vuosina 1905–1907 sekä 1909–1939, rahastonhoitajana ja samalla varapuheenjohtajana 1940–1943 ja puheenjohtajana 1944–1946. Meurmanien suku oli johtokunnassa edustettuna myös Jalmari Meurmanin pojan, Sorolan kartanon isännän, Jaakko Meurmanin toimesta. Hän oli rahastonhoitajana ja varapuheenjohtajana vuosina 1944–1946 sekä puheenjohtajana vuodesta 1947

⁹⁸ Hiissa 1963, 18.

⁹⁹ Hiissa 1963, 22.

eteenpäin.¹⁰⁰ Jotakin klubin toiminnan merkityksellisyydestä suurtilallisille kertoo se, että esimerkiksi Meurmanien suvusta klubissa oli 1940-luvulla jäseniä kahdessa polvessa.¹⁰¹ Klubista muodostui sukupolvien rajat ylittävä traditio, joka kuului merkittävänä osana suurtilallisten verkostoitumiseen ja suhdetoimintaan.

Vaikka Liuksialan kartanon isäntänä oli vuodesta 1939 lähtien toiminut Lasse Meurman, esitän jatkossa lainauksia Lasse Meurmanin isän Jalmari Meurmanin kannanotoista Satakunnan maanviljelijäin klubin puitteissa. Tämä siksi, että Jalmari Meurmanilta on säilynyt kirjallisia kannanottoja maanluovutusasiaan. Lisäksi on huomioitava, että maanluovutusproblematiikan ollessa puheenaiheena kuumimmillaan 1940-luvun alkupuoliskolla oli Lasse Meurman ollut isäntänä vasta muutaman vuoden. Näin ollen voi olettaa että ”vanhan isännän” pojalleen antamalla ohjauksella ja esittämillään mielipiteillä oli edelleen roolinsa tilan toiminnan suunnittelussa.

Jatkossa esittämäni Satakunnan maanviljelijäin klubia koskevat lainaukset perustuvat klubin historiikin kirjoittaneen Kalle Hiissan poimintoihin klubin pöytäkirjoista. Lainaan Hiissan poimintoja, koska Satakunnan maanviljelijäin klubia koskenutta aineistoa on ollut erittäin vaikea saada käsiinsä klubin julkisuudesta pidettyneen luonteen vuoksi. Klubi on pyrkinyt välttämään julkisuutta ja klubin toiminta on ollut pitkälti jäsenten omassa keskuudessa tapahtuvaa. Klubin jäsenten piirin ulkopuolelle osoitettu aktiivisuus on tarkoittanut lähinnä kirjelmien lähettämistä viranomaisille ja järjestöille. Hiissan teoksen luotettavuutta lähteenä lisää se, että Hiissa kuuluu toisen maailmansodan jälkeen klubissa vaikuttaneiden aikalaisiin ja Hiissa on itsekin kuulunut klubin jäsenten vaikutuspiiriin.¹⁰²

3.2.2. Merkitys keskusteluyhteisönä

Satakunnan maanviljelijäin klubin toiminnan painopiste on ollut kokouksissa ja niissä pidetyissä esitelmissä. Esitelmät ovat olleet korkeatasoisia alan asiantuntijoiden puheenvuoroja ja esitelmien jälkeen on useimmiten käyty vilkasta keskustelua. Jalmari Meurman toteaa: ”Klubin sisäinen toiminta on kaiken aikaa ollut vilkasta ja innostus on ollut suuri.” Maanviljelystä käytännössä harjoittaneet saivat keskustelujen pohjalta virikkeitä toimintatapojensa arviointiin ja kehittämiseen.

¹⁰⁰ Jaakko Meurman toimi puheenjohtajana ainakin vuoteen 1960 saakka.

¹⁰¹ Hiissa 1963, 23.

¹⁰² Hiissa 1963, 108.

Vaikuttaa siltä, että esitelmistä ja keskusteluista on ollut todellista hyötyä myös arkisessa käytännön maanviljelystyössä.¹⁰³

Kokouksia on 1900-luvun alkupuolella pidetty vuosittain keskimäärin neljä, mutta sota-ajan myötä kokouksia järjestettiin harvemmin. Vuosina 1939–1941 pidettiin yksi kokous per vuosi, 1942–1944 kaksi ja 1945 kolme kokousta. Vuodesta 1949 on vuosittain pidetty pari kolme kokousta. Alla kuvatuissa kokousten osallistujamäärissä huomionarvoista on se, että vuoden 1945 kokousten osallistujamäärä oli aiempaa suurempi ja että kokousaktiivisuus laski jälleen 1950-luvulla.¹⁰⁴

1930	12–18
1940	22
1945	22–40
1950	12–25
1959	6–15

Klubin kokousten keskustelunaiheet ovat jaoteltavissa neljään yläteemaan: pelto- ja koneet, metsätalous, karjatalous sekä maatalouspolitiikka. Kokouksissa pidettyjen esitelmien aiheissa on havaittavissa painotuksia tiettyjen aikakausien maatalouspoliittisten ydinkysymysten mukaisesti. Vuosina 1902–1906 sekä 1917–1920 pidettiin useita maatalouden työväkeä ja torppareita koskeneita esitelmiä. Vuosina 1944–1946 korostui maanluovutusteema ja 1936–1938 sekä 1949–1950 metsätalous.¹⁰⁵

Klubin puitteissa erityisesti maatalouskoneista käydyillä keskusteluilla on ollut tärkeä merkitys uuden informaation välittymisen kanavana, sillä suurtiloilla oli edelläkävijän rooli maatalouden koneistumisessa. Klubin jäseniä on ollut merkittävässä tehtävässä esimerkiksi maatalousalan järjestöissä ja eduskunnassa. Näin ollen klubilla on ollut yhteytensä myös maatalouspoliittiseen vaikuttamiseen ja klubin jäsenillä on ollut mahdollisuus edistää vaikuttaa klubin kokoontumisissa julkitulleiden näkökantojen mukaisia päämääriä myös valtakunnallisella tasolla.¹⁰⁶

¹⁰³ Meurman, klubin 35-vuotishistoriikki; tässä Hiissa 1963, 28.

¹⁰⁴ Hiissa 1963, 28.

¹⁰⁵ Hiissa 1963, 28–29.

¹⁰⁶ Hiissa 1963, 109.

3.2.3. Kanta maanluovutuksiin

Klubilaisten maanhankintalakia koskeneissa keskustelussa on samoja piirteitä kuin 1900-luvun alun torpparikysymystä koskeneissa puheenvuosoissa. Jatkosodan aikana ja sen jälkeen maanluovutuskysymys palasi entistä vahvemmin klubin kokoontumisissa käsiteltyjen asioiden joukkoon ja nousi samalla yhdeksi eniten mielenkiintoa herättäneistä aiheista. Seuraavassa kuvaan pääpiirteitä klubin toiminnasta maanluovutuskysymyksen osalta.

Kesällä 1940 alkaneen n.s. pika-asutuksen työskentelytapoja selvitettiin käytännössä saatujen kokemusten valossa kokouksessa 4.12.1940. Metsänhoitaja P. Järvenpään esitelmän ”Pika-asutus ja metsät” pohjalta. Esitelmäsihtijä selosti pika-asutustoiminnasta julkaistua lainsäädäntöä perusteellisesti, valaisten esitystään käytännössä saamallaan kokemuksilla.¹⁰⁷

Koska sekä pika-asutus- että maanhankintalaki olivat monimutkaisuutensa vuoksi maallikoille hankalia ymmärtää, oli tärkeää että klubin kokoontumisissa tarjoutui mahdollisuus keskustella lakien käytännön toteuttamisen seuraamuksista sekä kuulla maatalousalan asiantuntijoiden arvioita siitä, miten suurtiloilla olisi lakeja toimeenpantaessa meneteltävä. Epävarmassa ja oudossa tilanteessa suurmaanomistajien kollegiaalisilla keskusteluilla on ollut tärkeä voimaannuttava merkitys.

Keskusteluissa ilmeni yleisenä toivomus, että pika-asutuslautakuntien pitäisi olla lähemmässä yhteydessä maan luovuttajiin, minkä katsottiin olevan molemminpuoliseksi eduksi asialle. Jalm. Meurman tiedusteli, kannattaako kuokkia pelloksi sellaisia soita, missä kasvaa vankka metsä. Esitelmäsihtijän mielestä tämäkin on välttämätöntä, jotta saataisiin menetetty peltoala korvatuksi. V. Tavela sanoi raivauttavansa hyvää metsää pelloksi Pellonraivaus Oy:n¹⁰⁸ konein pelastaakseen kotipeltojaan. Piti pika-asutusta reduktion kaltaisena eikä reformi-toimenpiteenä. [...] Jalm. Meurman huomautti, että reduktio on nyt sama kuin 1600-luvulla, kuitenkin sillä erotuksella, että nyt ei saa täyttää korvausta. Lisäsi, että uusilla omistajilla pitäisi tiloillaan kuitenkin olla elämisen mahdollisuudet.¹⁰⁹

Keskustelua herätti erityisesti se, millaista maapohjaa luovutettavien alueiden tulisi olla. On selvää, ettei tuottoisimmista ja sijainniltaan hyvistä maa-alueista haluttu luopua. Siksi monet suurtilallisista

¹⁰⁷ Hiissa 1963, 76.

¹⁰⁸ Maanmuokkaustoimintaa valtakunnallisesti harjoittaneen Pellonraivaus Oy:n koneet mahdollistivat lihasvoiman säästämisen raskaimmissa maanmuokkaustoimenpiteissä. Roiko-Jokela 2004, 48.

¹⁰⁹ Hiissa 1963, 76–77.

ryhtyivät kangasalalaisen Tavelan tilan omistajan V. Tavelan tavoin raivaamaan korvaavia alueita, jotta pakko-otot eivät kohdistuisi maata luovuttavan tilan toiminnan kannalta keskeisiin maa-alueisiin.

Jatkosodan kestäessä Satakunnan maanomistajain klubin jäsenet kokoontuivat 3.9.1943 pohtimaan maan hankkimista rintamamiehille, sotainvalideille, -leskille ja -orvoille. Hauholaisen Hahkialan kartanon omistajan C.A.G. Charpentierin pitämän alustuksen jälkeen syntyi vilkasta keskustelua, jonka myötä:

*Jalmari Meurman myöntyi siihen, että rintamamiehiä on muistettava, epäillen kuitenkin onko maanluovutus kaikille rintamiehille paras mahdollinen tapa palkita heitä. Se voi johtaa mm. keinotteluun, mikä ei ole tarkoitus. Ehdotti, että klubi kääntyisi maan toisten maanviljelijäin klubien puoleen koko maan käsittävän kokouksen aikaansaamiseksi asiaa pohtimaan ellei sitä katsottaisi mahdolliseksi, niin valittaisiin klubin keskuudesta toimikunta antamaan Maataloustuottajain Keskusliitolle esitys asiassa.*¹¹⁰

Klubin nimissä lähetettiin 15.9.1943 Maataloustuottajain Keskusliitolle (MTK) maanluovutusasiaa koskeva kirjelmä, jossa todettiin, että:

Prof. Jutilan puheenjohtolla työskennelleen asutuskomitean enemmistön esittämä lakiehdotus väliaikaiseksi asutuslaiksi on omiaan herättämään mitä vakavinta huolestumista maataloustuottajapiirissä. Lakiehdotus, joka rakentuu aivan virheelliselle pohjalle, maan pakkoluovutusperiaatteelle suurten ja suurehkojen tilojen pirstomiseksi ja hävittämiseksi, tulee epäoikeudenmukaisuutensa ja monimutkaisuutensa johdosta aiheuttamaan entistä vaikeampaa ristiriitaa ja eripuraisuutta kansamme keskuudessa.

Jutilan lakiehdotuksen vaihtoehdoksi Satakunnan maanomistajain klubi esitti professori Haatajan ehdotusta, joka perustui vapaaehtoisein maanluovutuksiin ja jonka mukaan maan pakko-otot olisivat mahdollisia vasta vapaaehtoisen maanluovuttamisen epäonnistuttua.¹¹¹

Klubin laatimassa kirjelmässä K.T. Jutilan ehdotusta kritisoidaan siitä, että:

Lakiehdotuksessa esitetyt toimenpiteet tulevat vakavasti häiritsemään ja heikentämään elintarviketuotantoamme ja sitä tietä myös puolustusvalmiuttamme. Keskikokoisten ja

¹¹⁰ Hiissa 1963, 77–78.

¹¹¹ Hiissa 1963, 78.

*sitä suurempien tilojen merkitystä, etenkin puolustusvoimien ja muun yleisen kulutuksen tarpeen tyydyttäjinä, olisi entistä voimakkaammin korostettava mm. saattamalla julkisuuteen Kansanhuoltoviranomaisten hallussa olevia, tätä asiaa koskevien tutkimusten tuloksia, joista selvästi ilmeni, miten edesvastuutonta mainitunlaisten tilojen pirstomissuunnitelmat ovat.*¹¹²

Lisäksi arvostellaan Jutilan työryhmän tapaa ratkaista rintamamiesten asuttaminen: ”Rintamamiesten asutuskysymykselle, jota kaikissa kansalaispiireissä lämpimästi kannatetaan, tekee lakiehdotus karhunpalveluksen kykemällä sen muuhun asutukseen.” Klubin laatimassa kirjelmässä moititaan poliittista peliä, jossa rintamamiehiä käytetään pelinappuloina puolueiden poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi rintamaisten asuttamiskysymyksen varjolla. Samalla klubilaiset kuitenkin kehottavat tekemään rintamiehille selväksi, mitkä ovat Kyösti Haatajan ehdotuksen edut Jutilan esitykseen nähden.¹¹³

Vaikka MTK:lle lähetetty kirjelmä kokonaisuutena ajatellen koskee ensisijaisesti väliaikaista asutuslakia, ilmenevät siitä ne perusperiaatteet, joita Satakunnan maanviljelijäin klubin jäsenet pitivät yleisellä tasolla tärkeinä maanluovutuskysymyksen kannalta. Erityisesti painotettiin vapaaehtoisten maanluovutusten ensisijaisuutta sekä sen huomioimista, miten luovutukset heikentävät elintarviketuotannon kapasiteettia.¹¹⁴

Satakunnan maanomistajain klubin puitteissa seurattiin maanluovutusasian käännteitä valppaasti. Klubin jäsenistö ei tyytynyt pelkästään kommentoimaan voimaan tulleita lakeja, vaan myös lainvalmistelusta ja lakiehdotuksista keskusteltiin ja sitä kommentoitiin valtakunnallisellakin tasolla aktiivisesti. Klubilaisten toimeliaisuus on ymmärrettävää, sillä suurtiloille maanluovutusten merkitys oli suuri. Klubin kokouksessa 26.2.1945 esitelmöi klubin jäsen, kansanedustaja Matti Heikkilä, jonka aiheena oli maanluovutuslakiehdotus. Kokouksessa päädyttiin siihen, että paikkakunnalle on perustettava Helsingissä perustetun Maanomistajain Liiton alaosasto. Tämän jälkeen asiasta ei kuitenkaan keskusteltu virallisesti. Klubilaiset kaiketi luottivat näin ollen lopulta kuitenkin valtakunnallisen Maanomistajain Liiton kykyyn valvoa suurmaanomistajien etuja.¹¹⁵ Yleispiirteensä voi todeta, että MTK:hon suhtauduttiin Satakunnan maanviljelijäin klubissa 1940-luvulla kriittisesti. Klubissa toivottiin MTK:n ottavan paremmin huomioon suurmaanomistajien aseman ja maanluovutuskysymyksen. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että MTK:n piiriin kuului

¹¹² Hiissa 1963, 78–79.

¹¹³ Hiissa 1963, 78–79.

¹¹⁴ Hiissa 1963, 78–79.

¹¹⁵ Hiissa 1963, 80.

hyvin erilaisia tiloja ja tällöin eturistiriitoja oli mahdotonta välttää etenkin, kun MTK toimi kattojärjestönä sekä maansaajille että maanluovuttajille.¹¹⁶

Vaikka Satakunnan maanomistajain klubissa keskusteltiin maanluovutuksista vilkkaasti ja kritisoitiin luovutuksia koskevia lakeja, näyttää siltä, että klubin jäsenet suhtautuivat suureen murrosvaiheeseen kuitenkin pääosin sopuisasti. Klubin jäsenet tunnustivat maanluovutusasian tärkeyden ja maan luovuttamisen väistämättömyyden. Klubilaisten keskusteluissa peistä taitettiin lähinnä siitä, onko luovutukset toteutettava vapaaehtoisesti vai pakko-otoina sekä siinä, millaisia maa-alueita on luovutettava ja miltä etäisyydeltä luovuttavasta tilasta.¹¹⁷

Lisäksi käsiteltiin sitä, miten maansaajien taloudellisessa hyötymistarkoituksessa mahdollisesti harjoittama keinottelu kyettäisiin estämään. Keinottelun problematiikka näyttää käyttämäni lähdeaineiston perusteella olleen ainoa aihe, joka on nostattanut suurtilallisissa jonkinlaista ärtymystä. Närkästyneisyyden taustalla oli se, että suurtilalliset kokivat keinottelijoiden hyväksikäyttävän maanluovutukseen velvoitettuja maanomistajia ottamalla vastaan tilan ja myymällä sen voitolla lyhyen viljelijänuransa päätteeksi. Maanluovutuksia koskeneen keskustelun teemoista voi kokonaisuutta ajatellen päätellä, että maanluovutusprosessia pohdittiin erityisesti suurtilan maataloudellisten toimintaedellytysten säilymisen näkökulmasta. Suurtilalliset pitivät tärkeänä sitä, että hedelmällisimmät ja sijainniltaan parhaat maa-alueet säilytetään päätilan yhteydessä.¹¹⁸

IV LUOVUTUSILMAPIIRI LIUKSIALASSA

4.1. Maanomistajat sotatalouden tukijalkoina

Maa- ja metsätaloudella oli sotavuosina tärkeä asema kansanhuollossa erityisesti elintarviketuotannon kannalta. Kuvaavaa sodanaikaisen ja -jälkeisen elintarviketuotannon paineen osalta on se, että vuonna 1938 maa- ja metsätaloustuotannon osuus Suomen kokonaistuotannosta oli yli kolmannes. Yli puolet väestöstä sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Sodan aiheuttaman epävakan ja tuotannollisten haasteiden ratkaiseminen olivat näin ollen merkittäviä kansantaloudellisia pohdinnan kohteita. Sodanjälkeiset aluemenetykset ja siirtoväen asuttaminen

¹¹⁶ Hiissa 1963, 86.

¹¹⁷ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944; Hiissa 1963, 76–81.

¹¹⁸ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944; Hiissa 1963, 76–81.

olivat keskeisiä ja akuutteja maatalouspoliittisia kysymyksiä siksikin, että Karjalan menetys tarkoitti noin 15 % satopotentiaalin häviämistä. Olennaista on, että maatalouteen sodan vuoksi kohdistunut paine ei tilanomistajien näkökulmasta hellittänyt nopeasti sodan päätyttyä, vaan siirtoväen asuttamisprosessi ylläpiti poikkeustilaa maataloudessa yksittäisten tilojenkin osalta 1950-luvulle saakka.¹¹⁹

Valtionhallinnon lisäksi monilta muiltakin tahoilta kohdistui erityisesti maanviljelijöihin sodan aikana ja vielä pitkään sen jälkeen monenlaisia vaatimuksia. Valtionhallinnossa määriteltiin maanluovutusvelvollisuudet, järjestettiin erilaisia keruita, asuttaminen vaati ponnisteluja ja niin edelleen. Byrokratia oli raskas ja kontrollointi tarkkaa. Aiemmin suurtilallinen oli ollut useimmiten ainakin paikallisesti merkittävä vaikuttaja ja suunnannäyttävä, mutta sodan myötä hänestä tuli paljolti säädösten ja toiveiden epäitsenäinen toteuttaja, objekti.¹²⁰ Koska maataloustuotanto takasi ihmisten elinkyvyn, oli maatalouden valvonta tiukkaa, jotta hinnat pysyisivät kohtuullisina ja tuotanto riittäisi kattamaan kansan tarpeen. Tästä kertoo vuonna 1940 KaSa:ssa julkaistu tiedonanto, jonka mukaan kaikki viljat ja niistä valmistetut tuotteet on ilmoitettava Kansanhuoltolautakunnalle.¹²¹

Maataloudessa tuotannon kasvu perustui pitkälti peltoalan lisäämiseen.¹²²

Taulukko 3: Maa- ja metsätalous 1938–1949 (1938=100).

	1938	1945	1946	1947	1948	1949
Maatalouden BKT	100	76	80	80	87	95
Peltovilj. sato (mrd ry)	4,2	2,2	2,2	2,3	3,3	3,5
Maidontuotos/lehmä	100	72	73	78	100	119
Metsätalouden BKT	100	122	111	108	90	76
Metsätalouden työpanos (1000 työvuotta)	137	193	200	196	191	146

Lähde: Pihkala 1982, 348.

¹¹⁹ Pihkala 1982, 318, 347.

¹²⁰ KaSa 20.4.1940

¹²¹ KaSa 18.5.1940

¹²² Pihkala 1982, 348.

Taulukko 3 osoittaa, että maataloudessa päästiin sodan loputtua jo 1940-luvun viimeisinä vuosina lähelle sotaa edeltänyttä tuotannontasoa. Panoksen vähentyminen metsätaloudessa vuoden 1947 jälkeen johtui siitä, ettei eduskunta enää jatkanut pakkohakkuuvaltuuksia. Pakkohakkuuta oli suoritettu valtioneuvoston määrittelemiä hintoihin sekä polttoaineentarpeen että saha- ja paperiteollisuuden tarpeisiin.¹²³

Vuoden 1950 jälkeistä taloudellista kehitystä leimasi Suomessa, kuten muissakin Euroopan maissa, kansainvälisten markkinoiden laajeneminen sekä tarve sopeutua niiden toimintasääntöihin. Tästä seurasi erityisesti tieteellis-teknisestä kehityksestä johtunut taloudellinen kasvu sekä sen aiheuttamat taloudelliset ja sosiaaliset rakennemuutokset.¹²⁴

Huoli tilojen sirpaloitumisesta

Suurtilojen omistajat pyrkivät pienentämään asutustoiminnan heidän tiloilleen aiheuttamia haittoja – sirpaloitumista sekä rakennusten jäämistä vajaakäytölle – hankkimalla vastiketiloja. Tällöin etuna oli, että karjalainen viljelijä sai valmiiksi rakennetun tilan, eikä maanluovuttajan tilaa tarvinnut pilkkoa. Tämän myötä asutustoiminta siirtyi vapaaehtoisuuden pohjalle, sillä vaikka suurtilallinen oli nimellisesti maan luovuttajana, oli varsinaisena luovuttajana henkilö, joka vapaaehtoisesti myi talonsa suurtilalliselle.¹²⁵

Ruotsissa valtionkomitea ehdotti, että niin suurten kuin pientenkin viljelmien pirstominen estettäisiin lainsäädännöllä. Lisäksi valtiovalta tukisi pienten tilojen yhdistämistä. Suomessa puolestaan Nissisen komitea suosi tilojen paloittelua.¹²⁶

Eino Jutikkala kuvailee suurtilojen suhtautumista tilojen pirstomiseen:

Suurtilojen omistajat koettivat pienentää niitä tuhoisia seurauksia, joita pika-asutus aiheutti heidän viljelmilleen – ei vain irroittaessaan siitä kappaleita, vaan myöskin siten, että rakennukset tulivat tarpeettoman suuriksi jäljelle jääneitä tiluksia varten – hankkimalla niin sanottuja vastiketiloja.

Näin tavoiteltiin sekä sosiaalisia että taloudellisia etuja:

[...]sosiaalisia, koska karjalainen siirtoviljelijä sai valmiiksi rakennetun pientilan eikä joitakin takamaan peltokappaleita. Vain siinä tapauksessa, että vastikemaita runsain

¹²³ Pihkala 1982, 348.

¹²⁴ Pihkala & Soikkanen 1982, 362.

¹²⁵ Jutikkala & Nikander 1945, s. 6.

¹²⁶ Jutikkala & Nikander 1945, s. 7.

*määrin olisi hankittu kaukaisilta seuduilta, olisi siitä ollut vahinkoa, koska se olisi sotkenut karjalaisten siirtosuunnitelmat.*¹²⁷

Jutikkalan teksti kuvaa hyvin sitä ristiriitaa, joka liittyi yksittäisen suurtilan omistajan toiveiden huomioimiseen toteutettaessa valtakunnallista maanluovutusprosessia.

Erityisesti Satakunnan maanviljelijäin klubin kannanotoista ja Liuksialan kartanon vanhan isännän Jalmari Meurmanin kirjoittamasta muistiosta tekemieni havaintojen perusteella vaikuttaa siltä, ettei maanluovutuskysymyksen kirjoittama vastustus kuitenkaan ollut suurtilojen osalta kapinointia ylempää, valtion taholta, tulevaa ohjausta vastaan. Vaikka suurtilallisten asema oli perinteisesti ollut hyvin itsenäinen ja riippumaton, näyttää siltä, että suurtiloilla sopeuduttiin pääosin kivuttomasti maanhankintalain puitteissa tapahtuneeseen tiukan valtiojohtoiseen maatalouden harjoittamisen sääntelyyn.

*Suomen maata omistavan väestön on tätä nykyä olojen pakosta tehtävä suuria uhrauksia kotikontunsa menettäneille kansalaisille. Mutta toiselta puolen on yleisen edun ja maatilojen tuotantokyvyn säilyttämisen kannalta toivottavaa ja suotavaa, että maatiloille säilytetään se eheys, joka niillä tähän asti on ollut ja on.*¹²⁸

Jalmari Meurmanin toteamuksesta näkyy, että maanluovutukset koettiin välttämättömyydeksi. Kyse oli uhrauksesta oman kansan hyväksi. Luovutusvelvollisuuden sopuisan hyväksynnän varjopuoleksi on tulkittavissa maata luovuttamaan joutuneiden huoli omien tilojensa taloudellisen toimintakyvyn säilymisestä. Tästä kertoo Jalmari Meurmanin muistio, josta on selvästi pääteltävissä, että vaikka suhtautuminen maanluovutuksiin oli lähtökohtaisesti myönteistä, haluttiin tiloilta luovuttaa mieluummin syrjäisempiä maa- ja metsäalueita, jottei tilan pirstoutuminen hankaloittaisi maatalouden harjoittamista.

4.2. Luovutuskokemukset Liuksialan kartanossa

Kangasalla maanviljelijöillä oli talvisodan jälkeen yhteinen huoli siirtoväen pika-asuttamisesta. Kunnantalolla pidettiin paikkakunnan maanviljelijöiden yhteinen neuvottelukokous pika-asutuslain johdosta. Kokouksessa puheenjohtajana oli Tavelan kartanon isäntä V.H. Tavela ja sihteerinä Liuksialan kartanon silloisen isännän Lasse Meurmanin veli Jaakko Meurman. Tilojen kohtalo selvästi kiinnosti maanviljelijöitä, sillä kokouksessa oli osanottajia noin 40 kpl.

¹²⁷ Jutikkala 1945, 6.

¹²⁸ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

”Pika-asutuslakia selostavan alustuksen esitti E.K. Linna, hahmotellen pika-asutuslain sovelluttamista Kangasalan kunnassa. Alustuksen johdosta käytiin keskustelu, jossa pidettiin toivottavana sitä, että maa-alueiden luovutukset pika-asutukseen voitaisiin järjestää vapaaehtoisuuden tietä. Asiaa kehittämään valittiin 4-jäseninen toimikunta, jonka tehtävänä on ottaa yhteys valtion pika-asutuslautakuntaan lähempiä toimenpiteitä varten.”¹²⁹

Suurmaanomistajat pitivät vapaaehtoisesti tehtäviä maanluovutuksia sikäli toivottavampana menettelytapana, että tällöin maanluovuttajan oli mahdollista vaikuttaa itse enemmän siihen, mistä ja maa-alueita luovutettiin.

Kangasalan Sanomissa 3.8.1940 julkaistu artikkeli kuvaa sitä, miten epävarmalla pohjalla asutustoimia kunnissa suunniteltiin: *”Kangasalan, Sahalahden ja Kuhmalahden pika-asutustoimikunta on saanut sen käsityksen, että tilat, joista tulee pakkolunastettavaksi alueita luovuttavat ne vapaaehtoista tietä.”* Edes asutustoimikunnilla - valtionhallinnon paikallistoimijoilla - tilallisista puhumattakaan, ei näytä olleen varmoja tietoja siitä, miten asutustoimet tullaan käytännössä hoitamaan.¹³⁰ Tästä huolimatta asutustoiminta eteni syksyn mittaan kohtuullisen ripeästi, koska Liuksialan kartanossa pidettiin 2.10.1940 pika-asutustoimikunnan katselmustoimitus.¹³¹

Kirjoittamassaan ”Perheenjäsenille”-muistiossaan Liuksialan kartanon vanha isäntä Jalmari Meurman pohtii alaotsikolla ”Näkökohtia maitten luovutuksessa Liuksialasta” sitä, miten maanluovutusprosessi olisi syytä hoitaa Liuksialassa. Meurman esittää yksityiskohtaisen ja perustellun näkemyksensä siitä, mitä alueita kartanosta olisi luovutettava. Meurman toteaa, että *”Ensimmäisenä huomioitavana seikkana maitten luovutuksessa on niitteen etäisyys taloista, niille johtavien teitten laatu ja viljelysten hankaluus päätilasta.”* Meurman jatkaa perustelujaan sillä, että

Maan luovuttamisessa on lain mukaan otettava huomioon, ettei maatalouden rakennuspääomaa saateta hyödyttömäksi. Jos kuitenkin Liuksialasta enemmän maata tulee luovutettavaksi, on se rakennuspääomaan nähden lainvastaista. Samoin tulee rikotuksi se tarkoitus, että huomattavaa alenemista maatalouden tuotannossa on vältettävä.¹³²

¹²⁹ KaSa 20.7.1940

¹³⁰ KaSa 3.8.1940

¹³¹ KaSa 21.9.1940

¹³² LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

Jalmari Meurman kommentoi muistiossaan Liuksialan kartanoon kohdistettuja tilansaantihakemuksia yksityiskohtaisesti. Meurman esittää maanhakijoittain yksilöityjä perusteluja sille, miksi hakemusta puolletaan tai vastustetaan. Hän myös pohtii maanluovutusten merkitystä laajemmin.

Suomen maata omistavan väestön on tätä nykyä olojen pakosta tehtävä suuria uhrauksia kotikontunsa menettäneille kansalaisille. Mutta toiselta puolen on yleisen edun ja maatilojen tuotantokyvyn säilyttämisen kannalta toivottavaa ja suotavaa, että maatiloille säilytetään se eheys, joka niillä tähän asti on ollut ja on.

Meurmanin toteamus kuvaa sitä, miten maanluovutuksia pidettiin niiden vaatimista uhrauksista huolimatta lähtökohtaisesti hyväksyttävänä ja välttämättöminä. Kriittisyyttä nostatti pelko tilojen tarpeettomasta pirstaloimisesta, joka heikentäisi tilojen toimintaedellytyksiä.¹³³

Jalmari Meurman ilmaisee tyytymättömyytensä maanhankintalain kirjavan soveltamiskäytännön osalta. Kuulopuheet, joihin Meurman tässä yhteydessä viittaa, ovat tilojen keskinäistä eriarvoisuutta lisäävinä väistämättä lietsoneet kritiikkiä maanlunastusorganisaatiota kohtaan. Tiedot maanhankintalain löyhemmästä tai tiukemmasta soveltamisesta ovat helposti kulkeneet maanluovuttajien keskuudessa, mutta yhtä vaivattomasti eivät ole välittyneet paikalliset perustelut tietynlaiselle lain soveltamiskäytännölle.

Maanluovutuslautakunnilla näyttää kyllä olevan mahdollisuuksia lain lievempään tai jyrkempään harkintaan maanotossa, koska eräissä piireissä kuuluu meneteltävän paljon humanisemmin kuin toisissa. Seurakuntien maaomaisuuksiin on pakko-otossa noudatettu sen sijaan kovempaakin menettelyä kuin mihin laki suorastaan pakottaa. Tällainen julkilausuma on eräästä papiston kokouksesta ollut luettavissa sanomalehdissä.¹³⁴

Vaikka maatalousministeriön asutusasiainosaston (ASO) valvova ote oli tiukka myös kentällä, jäi paikallisille maanlunastuslautakunnille ja asukkaanottolautakunnille¹³⁵ suuri valta omalla toimialueellaan. ASO:n valvovana silmänä olivat maanhankintalain toimeenpanon tarkastajat, joiden toiminta-alueena oli yleensä lääni. Suomessa toimi yhteensä kahdeksan tarkastusoikeutta, joihin maanluovuttajilla oli mahdollisuus valittaa maanlunastuslautakunnan päätöksestä.¹³⁶

¹³³ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹³⁴ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹³⁵ Asukkaanottolautakunnat nimesivät asukkaat maanlunastuslautakuntien muodostamille tiloille.

¹³⁶ Roiko-Jokela 2004, 44–46.

Meurman kokee Liuksialan kartanon pitkän historian olevan tärkeä peruste toiveelle maanlunastusorganisaation varovaisuudesta maata lunastettaessa.

Olisi luullut, että kartanon entisyys ja historialliseksi kerran muuttuva nykyisyys olisi huomioitu nyt, kun maanluovutus on astunut päiväykseen, ja että luovutuslautakunta olisi hellävaroin koskenut tähän ”pyhään” maahan.

On ehkä ymmärrettävää, ettei luovutuslautakunta ole kiinnittänyt huomiotaan historiaan ja tunnesyihin, mutta ihmeellisemmältä tuntuu, ettei lautakunta ole suunnitellensa luovutukseen otettavia maa-alueita, tyytynyt niihin rajoituksiin, joihin maanhankintalaki antaa aiheen.

Jalmari Meurman toteaa ymmärtävänsä, ettei maanlunastuslautakunta voi rakentaa historialliseen merkittävyyteen ja subjektiivisiin tuntemuksiin perustuvia luovutusmäärien rajoittamisperusteita. Meurman on kuitenkin tyytymätön maanlunastuslautakunnan kykyyn soveltaa rajoituksia, joihin Meurman katsoo maanhankintalaissa olevan perusteita.¹³⁷

Lähinnä Meurman viittaa näillä maanhankintalakiin kirjatulla rajoitusperusteilla maatilojen taloudellisten toimintaedellytysten säilyttämiseen. Tehokkaan maataloustuotannon vaarantumisen seurauksien Meurman toteaa aiheuttavan vaikeuksia erityisesti kaukana maaseudulta asuville kuluttajille.

Maanhankintalain henki ja yleinen sääntö on, että huomattavaa alenemista maataloustuotannossa ja maatalouden kannattavuudessa on vältettävä, koska tuotannon väheneminen ensi kädessä tuottaa puutetta ja kärsimyksiä kuluttajaväestölle kaupungeissa ja asutuskeskuksissa. Tämähän on havaittavissa nytkin, kun lukuisat maanomistajat, tulevaisuutta aavistellessaan, huutokaupoissa ja yksityisissä kaupanteoissa ovat myyneet maatalousirtaimistoaan, etupäässä lehmiä ja hevosia tietämättä, tulevatko ne enää vastedes maataloustuotantoa hyödyttämään.¹³⁸

Jalmari Meurman pitää ongelmana erityisesti sitä, että maatalouden tehokkuus laskee maanluovutusten seurauksena erityisesti karjatalouden osalta. Pitkäjännteistä panostusta vaativalle karjanhoidolle sodanjälkeiset epävarmat olot olivat suuri haaste erityisesti pientiloilla, joilla ei taloudellisten rajoitteidensa vuoksi ollut mahdollisuutta reagoida nopeasti olosuhteiden muutoksiin.

¹³⁷ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹³⁸ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

Ainakin useamman vuoden, ehkä vuosikymmeniä, tulee maanluovutus tuntuvasti vaikeuttamaan maataloustuotantoa esimerkiksi karjan siirtyessä ajanmukaisista rakennuksista ja järkiperaisesta ruokinnasta ja hoidosta enemmän tai vähemmän tilapäisiin suojiin ja puutteellisempaan hoitoon ja ruokintaan.¹³⁹

Jalmari Meurman tuo esiin sen, että maanluovutuksista väistämättä aiheutuvan taloudellisen ja oikeudellisen rasituksen lisäksi on vältettävä huomattavia tuotannon ja kannattavuuden alenemisiä.

Mutta paitsi tältä yleiseltä kannalta katsottuna luulisi maanluovutuslautakuntien lain määräämissä rajoissa ja sen hengen mukaisesti toimiessaan ottavan huomioon mikä oikeudellinen ja taloudellinen vääryys ja vahinko maanluovuttajalle tulee laillisesti hankkimansa maan menettämisestä ja rakennuskapitaalinsa arvon alentumisesta tai sen kokonaan menettämisestä. Ja tässä suhteessa on jokainen maan luovuttaja oikeutettu vaatimaan, että maanluovutuksessa huomattavaa alenemistä tuotannossa ja kannattavuudessa ei tapahtu.¹⁴⁰

Koska jo sota-aika sinällään oli edellyttänyt maatalouden harjoittajilta ponnisteluja elintarvikkeiden riittävän saannin turvaamiseksi, tuntui maanluovutusvelvollisuus raskaalta lisätaakalta venymistä vaatineessa tilanteessa.

Liuksialan kartano on ainakin vuodesta 1821 ollut maataloudellisesti suuren kehityksen alainen ja viimeisinä maataloutemme onnettomina ja raskaina vuosina on kartano ja sen omistaja kyennyt kansan ja kuluttajaväestön hyväksi täyttämään kaikki ne velvollisuudet, jotka sen kannettavaksi on asetettu.¹⁴¹

Jalmari Meurman kritisoi sodanjälkeisen asutustoiminnan aiheuttaman painolastin kasaamista paljolti pelkästään maanomistajien kannettavaksi. Meurman toteaa, etteivät maanomistajille maksetut korvaukset vastaa asutustoiminnan aiheuttamia taloudellisia menetyksiä. Lisäksi Meurman sanoo maanluovutusten vaarantavan maanomistajien ammatin harjoittamisen, koska ammatin perustana toimiva maaomaisuus ja rakennuskanta pienentyivät. Meurmanin kommentteista välittyy kokemus tilanteen epätasa-arvoisuudesta sikäli, etteivät muut ammattiryhmät joutuneet tilanomistajien tavoin maanhankintalain aiheuttaman rasituksen kohteiksi.

¹³⁹ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹⁴⁰ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹⁴¹ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

*Maanomistajien hartioille on sodan korvauksien suorittamiseksi pantu sellaisia rasiuksia ja velvollisuuksia, jotka supistavat heidän toimeentuloaan ilman että he saavat näistä täyttä korvausta. Heiltä riistetään se pohja, jolle heidän työnsä kohdistuu. Muut yhteiskuntaluokat pääsevät vähemmällä niin kauvan kuin heidän työalaansa ei heiltä riistetä. Eihän esim. teollisuuslaitoksiltakaan oteta koneitaan, ei kauppiailta mahdollisuuksiaan kaupantekoon, ei virkamiehiltä virkatoimiaan, ei kaupunki- ym. kiinteimistöjen omistajilta osia kiinteimistöistä jne.*¹⁴²

Maanluovutuskysymystä koskevan muistionsa lopuksi Jalmari Meurman vetoaa maanlunastusorganisaatioon Liuksialan kartanon tulevaisuudennäkymien puolesta. ”Sitä paitsi on lähimmässä perhepiirissä nuorempaa polvea, joka aikeissa omistaa vastaisen työalansa maanviljelykseen.”¹⁴³ Epätietoisuus luovutusten toimeenpanosta ja määrästä synnytti maanluovuttajien keskuudessa huolta seuraavien sukupolvien mahdollisuudesta jatkaa maatalouselinkeinoa. Seuraavan sukupolven jatkomahdollisuuksiin vetoamalla pakko-otettavan maan määrää pyrittiin rajoittamaan. Maanhankintalaisissa sukupolvi-kysymykseen otettiin kantaa vähentämällä maanluovutusvelvollisuutta niiden henkilöiden osalta, joilla oli vähintään kaksi kotona asuvaa lasta.¹⁴⁴

Tilojen jatkomahdollisuuksien ja sukupolvenvaihdosten puntaroinnin osalta maanhankintalain toteuttamista seurannut epävarmuuden aika on keskusteluaiheiltaan verrattavissa Suomen EU:hun liittymisen maatiloilla synnyttämiin pohdintoihin. Kuten Viljo Rasila toteaa, miellettiin kartano aikoinaan perinnöksi, joka takasi vakaan toimeentulon ja turvatun elämän. Maanhankintalain toimeenpanon myötä kartanon taloudellinen etulyöntiasema ei ollut enää entisenlaisensa itsestänselvyys. Vaakakupissa vakaan toimeentulon rinnalla oli perijän aprikointi kartanon elinmahdollisuuksista sekä suuren tilan ylläpidon vaatimasta taloudellisesta panostuksesta. Tulevaisuuden epävarmuus muuttui taakaksi, joka haastoi suvun työn jatkamisen ja kulttuuriarvot.¹⁴⁵

¹⁴² LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹⁴³ LKA, Jalmari Meurmanin muistio ”Perheenjäsenille”, marraskuu 1944.

¹⁴⁴ Heinämies 1945, 32; Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö sekä sen toimeenpano-ohjeita 1945, 37.

¹⁴⁵ Rasila 2007, 484–490.

V SUURMAANOMISTAJIEN MAANLUOVUTUSKOKEMUKSET

Suurmaanomistajien maanluovutuskokemuksia tulkittaessa nousee keskeiseen rooliin heidän elinympäristönsä, tilansa, paikkana, johon he liittävät merkityksiä monissa tapauksissa vieläpä pitkällä ajallisella jatkumolla. Lähdeaineistossa korostuu suurtilallisten väkevä kokemus kokemusympäristönsä muuttumisesta maanluovutusten myötä. Kyse ei näytä olevan pelkästään taloudellisesta näkökulmasta, vaan maahan liitetään myös voimakkaita tunteita ja arvoja.

On selvää, että maanluovuttajien etuja ajaneen keskusjärjestön kanta maanluovutuksiin on paljon yksiulotteisempi. Maanluovuttajien tunnekokemusten ja arvolatausten aistiminen paikallistasolta on ollut merkittävä haaste keskusjärjestölle. Ero paikallistason vahvojen tunnekokemusten siivittämän maanluovutuksiin suhtautumisen ja maanluovutusorganisaation virkamiesten kylmänviileän asialinjan välillä on valtava. Virkamiehille luovutettava maa oli lähinnä numeroita suunnitelmapapereilla. Suurtilallisille sama maa-ala oli osa heidän elämäntarinaansa, usein esi-isiin personoitunutta historiallista jatkumoa. Suurtilallisten yksilöllistä tunnelatausta oli ymmärrettävästi vaikea huomioida maanluovutusprosessin pyörteissä, eikä haavoittuneita tunteita ja arvoja juurikaan huomioitu – saati sitten korvattu – jälkikäteenkään. Suurtilallisten suhtautumisessa maanluovutuksiin näkyy paitsi murhe tilan historiallisen jatkumon sirpaloitumisesta, myös epätietoisuus siitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Maanluovutusprosessissa oli kyse menneiden kokemusten ja tulevaisuuden odotusten risteymäkohdasta.

Olen mielestäni täyttänyt tälle tutkimukselle asettamani tavoitteen antaa ääni maanluovutuskeskustelussa tähän saakka marginaaliin jääneelle suurmaanomistajien ryhmälle. Tapaustutkimuksessa korostuu toimintaympäristön merkitys ja tässä pro gradu -työssä on ollut mielenkiintoista päästä havaitsemaan, millaisesta poliittisesta, taloudellisesta ja sosiaalisesta kudelmaasta maanluovutuksissa on ollut kyse. Vaikka yksittäisen suurmaanomistajan huoli omasta tulevaisuudestaan taloudellisen toimeentulon näkökulmasta näkyy selkeästi, on mielenkiintoista, että keskustelua maanluovutuksista on kuitenkin käyty vahvasti yhteiskunnallista kokonaisuutta ja sosiaalista vastuullisuutta painottaen.

Suurmaanomistajien laajat, valtakunnalliset keskusteluyhteydet näyttävät vahvistaneen yksittäisten maanluovuttajien kykyä ja halua tarkastella maanluovutuskysymystä yhteiskunnallisen yhteisvastuullisuuden näytönpaikkana. Vaikka omien maiden luovuttaminen on ollut karvas pala nieltäväksi, on sitä pidetty suurmaanomistajien parissa välttämättömänä sosiaalipoliittisena

toimenpiteenä. Suurmaanomistajat näyttävät kielteisen maanluovutusasetteen asemesta korostaneen mahdollisimman pienen haitan näkökulmaa. Väistämättömästä tilanteesta on pyritty selviytymään mahdollisimman vähillä taloudellisilla vaurioilla. Suurtilallisille myös historiallisuus on ollut arvo sinällään, joten tilan historiallisen jatkumon vaarantumista on pidetty valitettavana.

Koska maanviljelijöihin kohdistettu maanluovutusrasitus jäi vain pienen väestöosan harteille, eikä koskenut koko kansaa, aiheutti se osassa viljelijöistä katkeruutta. Maanluovutuksiin liittyi vahvoja symbolisia tekijöitä, kun sukupolvien työpanoksella hoidetusta maasta jouduttiin luopumaan. Maanviljelijöiden henkinen side suvun maahan oli perinteisesti vahva ja siihen liittyi eräänlaista maan henkilöitymistä aiempien sukupolvien panokseen tilan maataloustöissä. Vaikka valtaosa maanluovuttajista ymmärsi erityisesti siirtoväen vaikean tilanteen heidän menetettyä maansa alueluovutuksissa, olivat maanomistajat osittain erimieltä siitä, miten tilanne oli ratkaistava ja kenelle maata oli oikeastaan luovutettava.¹⁴⁶

Peilattaessa tämän tutkimuksen tuloksia Deweyn toteamukseen siitä, että olennaisinta kokemuksessa on epätasapaino, joka ilmenee jatkuvana pyrkimyksenä muuttaa olemassa olevien asioiden tila nykyisyyttä tyydyttävämmäksi, on huomioitava se että vaikka suurtilalliset toivat esiin epäkohtia ja tyytymättömyyttä tilanteeseensa, eivät he kuitenkaan juurikaan esittäneet konkreettisia vaihtoehtoisia tapoja ratkaista maanluovutuskysymys. Tilannetta pidettiin ikävänä, mutta maanhankintalain mukaisiin toimenpiteisiin kuitenkin sopeuduttiin. Tämä vahvistaa tulkintaani siitä, että fyysinen maan luovuttaminen ei sinällään ollut ylivoimaista, vaan raskaammin koettiin tilan historiallisen jatkumon ohentuminen sekä maanluovutusten aiheuttama henkinen kuormitus.

Tutkimuksen arviointi

Tutkijoiden näkemyksissä laadukkaan kvalitatiivisen tutkimuksen tunnusmerkeistä ovat painottuneet muutamat kriteerit. Kvalitatiivisen tutkimuksen arviointia voidaan ajatella tehtävän kahdesta näkökulmasta: ensiksikin voidaan tarkastella tutkimuksen tekemisen luotettavuutta ja toisekseen kritiikkiä. Kritiikki tarkoittaa tässä lähinnä pyrkimystä tarjota tiedeyhteisölle mahdollisuus arvioida tutkimusta tutkimustekstin pohjalta.¹⁴⁷ Laajemmin ajatellen kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteina voidaan pitää 1) aineiston merkittävyyttä (miksi aineisto on

¹⁴⁶ Hämynen & Lahti 1983, 30.

¹⁴⁷ Eskola & Suoranta 1996, 167.

analysoinnin arvoinen) 2) aineiston riittävyttä 3) analyysin kattavuutta sekä 4) analyysin arvioitavuutta ja toistettavuutta.¹⁴⁸

Tutkimustyössä korostuu valintojen tekeminen ja erityisesti tehtyjen valintojen perustelevinen. Tutkimustapauksen rajaaminen edellyttää monia valintoja, joiden myötä tutkimukselle rakentuvat kehykset. Olennaista tässä on se, että rajaus merkitsee myös jatkuvaa tulkintojen tekemistä siitä mikä tutkittavan ilmiön ymmärtämisen kannalta on merkityksellistä. Tutkimuksen perusedellytysten haarukoimiseksi on erityisen tärkeää kyetä hahmottamaan, mitä on rajannut tutkimuksensa ulkopuolelle. Sitä kautta aukeaa mahdollisuus todella analysoida niitä aineksia, joista tutkimus rakentuu.¹⁴⁹

Rajattaessa on huomioitava tutkimuksen temaattinen, alueellinen ja ajallinen ulottuvuus. Nämä ulottuvuudet ovat avainasemassa käytettäessä tapaustutkimusta kuvaamaan maanluovutusta historiallisena prosessina. Tapaustutkimuksessa korostuu se, miten rajauksen eri ulottuvuudet keskustelevat keskenään. Keskeisimpänä elementtinä on huomioitava temaattinen rajaus, johon tutkimuksen näkökulma perustuu. Alueellista ja ajallista rajausta rajoittavat käytännössä usein lähdeaineiston saatavuus ja hyödynnettävyys. On huomioitava se tosi asia, että tutkimusalue on pala suuremmasta kokonaisuudesta ja aikajakso puolestaan osa laajempaa aikajännettä. Tutkimuksessa käytettävä aineisto vaikuttaa sinällään merkittävästi alueellisen ja ajallisen rajaamisen mahdollisuuksiin.¹⁵⁰

Maanluovutusprosessit olivat hyvin moniulotteisia. Siksi tavoitteenani ei tässä pro gradu työssä ollut tehdä kaiken kattavaa tulkintaa. Temaattiseen, alueelliseen ja ajalliseen rajaamiseen tukeutuen pyrkimyksenäni oli kuvailla, ymmärtää ja selittää juuri kyseistä tapausta ja sen lähtökohtia. Yleistämistä tärkeämpää oli tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen.

Tapaustutkimusta tehtäessä on syytä kiinnittää erityistä huomioita tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Tutkimuksen validiuden osalta on pohdittava aineistosta tehtyjen johtopäätösten luotettavuutta. Olennaista on se, tutkitaanko sitä mitä on tarkoituskin tutkia. Validiuden kohdalla on kiinnitettävä huomiota sekä sisäiseen että ulkoiseen validiteettiin. Sisäisen validiteetin kohdalla on kyse tutkimusprosessin systemaattisesta luotettavuudesta. Ulkoinen validiteetti puolestaan koskee tutkimustulosten yleistettävyyttä annetussa kontekstissa. Reliaabeliuden kohdalla on punnittava

¹⁴⁸ Mäkelä 1990, 43–61.

¹⁴⁹ Malmsten 2007, 72–73.

¹⁵⁰ Malmsten 2007, 72–73; Laine & Peltonen 2007, 93.

tutkimuksen tekotavan huolellisuutta ja sitä kautta tulosten toistettavuutta. Reliaabeliuden takaamiseksi on tärkeää esittää tutkimuksen kulku selvästi. Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista lisätä triangulaation avulla.¹⁵¹ Tässä pro gradu -työssä triangulaatio esiintyy aineistotriangulaation muodossa siten, että yhdellä menetelmällä saatuja tietoja vertaillaan eri lähteistä saatuihin tietoihin.

Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisää triangulaatio, joka näyttäytyy lähdeaineiston monipuolisuutena. Aineistotriangulaatio on vahvistunut hyödyntämällä virallista lainsäädännöllistä aineistoa että epävirallista päiväkirja-aineistoa. Käyttämällä niin yksittäistä suurtilaa, maanluovuttajien valtakunnallista etujärjestöä kuin maanluovutusta sääteleviä kansallisia lakeja käsitteleviä aineistoja olen pystynyt tarkastelemaan suurtilojen maanluovutusta eri näkökulmatasoilta. Näin on ollut mahdollista havaita maanluovutusdiskurssista keskustelunaiheita, jotka ovat yhdistäneet eri tarkastelutasoja.

Aineistotriangulaatiosta puhuttaessa on syytä vielä erikseen tarkastella lähteenä käyttämäni Jalmari Meurmanin kirjoittamaa Perheenjäsenille-nimellä otsikoitua päiväkirja-aineistoa. On huomioitava, että päiväkirjamerkinnot liittyvät aina tiettyyn kontekstiin ja tilanteeseen. Kirjoittamishetkellään päiväkirjaa on tuskin ajateltu julkaistavaksi perhepiiriä laajemmalle. Näin ollen päiväkirjatekstejä ei konteksti- ja tilannesidonnaisuudestaan huolimatta todennäköisesti kuitenkaan verhoa sosiaalisen suotavuuden verho. Tällä tarkoitan pyrkimystä tuottaa tekstiä siitä lähtökohtaisesta näkökulmasta, että tekstin on täytettävä hyväksymiskelpoisuuden edellytykset kirjoittajan edustamassa sosiaalisessa yhteisössä.

Maanluovutuskokemuksia tutkittaessa haasteena on se, että kokemuksissa on aina kyse subjektiivisesta näkemyksestä. Toisaalta on kuitenkin huomioitava, että tässä pro gradu -työssä tarkoitukseni oli nimenomaan yksittäisen tilan maanluovutuskokemusten esilletuominen. Tällöin ei voida välttyä myöskään subjektiivisuuden esiinnousulta. Siksi subjektiivisia kokemuksia oli tarpeen peilata keskusjärjestötasolla käytyyn maanluovutuskeskusteluun, jotta tämän pro gradu -työn luotettavuus ja yleistettävyys lisääntyivät.

Tämän pro gradu -työn aikarajauksen suhteesta saavutettuihin tutkimustuloksiin on todettava, ettei näin lyhyen ajallisen tarkastelujakson perusteella voida tehdä laajoja tulkintoja siitä, millaisia maanluovutusten kokonaisvaikutukset olivat yksittäisen suurtilan maatalouselinkeinon

¹⁵¹ Tuomi & Sarajärvi 2002, 141–143.

harjoittamisen kannalta. Maanluovutusten todelliset vaikutukset näkyivät vasta pidemmällä viiveellä. Maanhankintalain mukaisia maakauppoja tehtiin vielä 1950-luvulle tultaessa ja kesti aikansa ennen kuin luovutusten aiheuttamiin muutoksiin kyettiin suurtiloillakaan reagoimaan. Vaikka suurtiloilla oli useimmiten pienempiä maanluovuttajia paremmat taloudelliset resurssit luovutusten aiheuttamien menetysten paikkaamiseksi, oli suurtilojen luovutustaakka vastaavasti pinta-alallisesti suurempi. Maatalouden edellyttäessä pitkäjänteistä ja vuodenvieroa mukailevaa työskentelyä, ei maanluovutusten synnyttämiä tilakohtaisia esimerkiksi tuotantosuuntaa ja uusien peltoalueiden raivausta koskevia kysymyksiä voitu ratkaista hetkessä.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

A) Arkistolähteet

Liuksialan kartanon arkisto (LKA), Kangasala
Jalmari Meurmanin muistio vuodelta 1944: ”Perheenjäsenille”

B) Julkaistut lähteet

Heinäemies, Vilho 1945. *Maanomistusolojemme uudistus*. Oy Suomen Kirja, Helsinki.

Hiissa, Kalle 1963. *Satakunnan maanviljelijäin klubi 1900–1960*. Tampereen kirjapaino-osakeyhtiö, Tampere.

Jonasson, Felix & Kivialho, Akseli & Kivialho K. 1931. *Suomen maatilat 2*. WSOY, Porvoo.

Jutikkala, Eino & Nikander, Gabriel 1939. *Suomen kartanot ja suurtilat 1*. Kivi, Helsinki.

Jutikkala, Eino 1945. Teoksessa Jutikkala, Eino & Nikander, Gabriel. *Suomen kartanot ja suurtilat 3*. Kivi, Helsinki.

Jutikkala, Eino & Nikander, Gabriel 1945. *Suomen kartanot ja suurtilat 3*. Kivi, Helsinki.

Kangasalan Sanomat (KaSa) 1940.

Maamies 1945–1948

Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö sekä sen toimeenpano-ohjeita 1945.
Maatalousministeriön asutusasiainosasto, Helsinki

Maanomistaja 1949–1954

Oittinen, Osmo 1946. *Maan luovuttajan opas*. Maanomistajain liitto r.y:n julkaisu n:o 4,
Maanomistajain liitto, Helsinki.

SVT, Maatalous III, 1938–1941. Maataloushallitus, Helsinki.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

C) Kirjallisuus

Aamulehti 28.11. 1997, ”Maatilojen pakkolunastus toteutuu”.

Dewey, John 1999/1929. *Pyrkimys varmuuteen*. Suom. Pentti Määttänen. Gaudeamus, Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta Juha 2003. *Ihmistä tutkimassa : yhteiskuntatieteiden metodologian ajankohtaisia kysymyksiä*. Kuopio University Press, Kuopio.

Eskola, Jari & Suoranta Juha 1996. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.

Flygare Ir'ene A. & Isacson Maths (toim.) 2003. *Jordbruket i välfärdssamhället : 1945-2000. Det svenska jordbrukets historia, osa V. Natur och kultur / LTs förlag, Stockholm.*

Gebhard, Hannes 1901. *Maaseudun yhteiskuntaolojen parantamisesta muutamissa Euroopan maissa: erityisesti silmällä pitäen kysymystä maan hankkimisesta tilattomalle väestölle*. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki.

Granberg, Leo 2004. *Maatalouden tulojärjestelmän synty*. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia*, osa 3. SKS, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2003. *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Helsinki (9. p.)

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. *Tutkimushaastattelu*. Yliopistopaino, Helsinki.

Hyrkkänen, Markku 2002. *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere.

Hämynen, Tapio & Lahti, Leena K. 1983. *Sodanjälkeinen asutustoiminta Suomessa*. Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja n:o 36, Joensuu.

Kananen, Ilkka 1986. *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka: elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917–1949*. Kirjayhtymä, Helsinki.

Kulha, Keijo K. 1969. *Karjalaiset Kanta-Suomeen. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1945–1948*. K.J. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä.

Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2007. *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki.

Laine, Markus & Peltonen, Lasse 2007. Ikkuna muutokseen. Teoksessa *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki.

Lassi, Maiju 2004. Siirtokarjalaisten sijoittuminen ja asuttaminen Kangasalle talvi- ja jatkosodan jälkeen. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampere.

Maanomistaja 4/2005, ”Maanomistajain liitto 60 vuotta”.

Malmsten, Annukka 2007. Rajaaminen. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2007. *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki.

Mäkelä, Klaus 1990. *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus, Helsinki.

Markkola, Pirjo 2004. Johdanto: maatalous jälleenrakennuksesta EU-aikaan. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia*, osa 3. SKS, Helsinki.

Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia*, osa 3. SKS, Helsinki.

Naskila, Marja (toim.) 1984. Rakentamisen aika: asutus ja maanhankinta: Maanhankintalain 40-vuotisjuhlajulkaisu. Kirjayhtymä, Helsinki 1984.

Peltola, Taru 2007. Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki.

Pihkala, Erkki 1982. Maa- ja metsätalouden uusi asema. Teoksessa Ahvenainen, Jorma & Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo, *Suomen taloushistoria 2*. Tammi, Helsinki.

Pihkala, Erkki 1982. Kehityksmaasta hyvinvointivaltioksi. Teoksessa Ahvenainen, Jorma & Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo, *Suomen taloushistoria 2*. Tammi, Helsinki.

Pihkala, Erkki 1982. Sopeutuminen rauhaan. Teoksessa Ahvenainen, Jorma & Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo, *Suomen taloushistoria 2*. Tammi, Helsinki.

Pihkala, Erkki 1982. Sotatalous 1939–1940. Teoksessa Ahvenainen, Jorma & Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo, *Suomen taloushistoria 2*. Tammi, Helsinki.

Pihkala, Erkki & Soikkanen, Hannu 1982. Talouspolitiikka ja työmarkkinasuhteet. Teoksessa Ahvenainen, Jorma & Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo, *Suomen taloushistoria 2*. Tammi, Helsinki.

Raassina, Pia 1999. *Sodanjälkeinen asutustoiminta – maanluovuttajien, maansaajien, eturyhmien ja puolueiden suhtautuminen vuoden 1945 maanhankintalakiin*. Poliittisen historian pro gradu - tutkielma, Helsingin yliopisto.

Rasila, Viljo 2007. Suomen kartanolaitoksen viimeinen kukoistuskausi. *HAik*, 4/2007.

Raunio, Ilkka 2000. *Adlercreutzeista Österbladheihin: Suomen säätyläistön historia*. Tammi, Helsinki.

Roiko-Jokela, Heikki 2004. Asutustoiminnalla sodasta arkeen. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia*, osa 3. SKS, Helsinki.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_5.html], luettu 12.4.2011.

Sallinen-Gimbl, Pirkko 1987. *Elävä karjalaisuus*. Kirjayhtymä, Helsinki.

Sallinen-Gimbl, Pirkko 1994. *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Satakunnan Kansa 28.7.1997, ”Naturan rajauksista kimmastuneet talonpojat syömälakkoon Karviassa”.

Stake, Robert E. 1995, *The art of case study research*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Syrjälä, Leena & Numminen, Merja 1988. *Tapaustutkimus kasvatustieteessä*. Oulun yliopisto, Oulu.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.

Vihinen, Hilikka 2004. Maatilatalouden rakennemuutos. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia*, osa 3. SKS, Helsinki.

Waris, Heikki & Jyrkilä, Vieno & Raitasuo Kyllikki & Siipi Jouko 1952. *Siirtoväen sopeutuminen: tutkimus karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

D) Henkilökohtaiset tiedonannot

Hakala, Pirkko (erikoistutkija, Museovirasto) Johanna Ylikahrille 5.10.2006. Kopio *Muistellaan asutustoimintaa* -kirjoituskilpailun esitteestä.

Meurman Markku (Liuksialan kartanon isäntä) Johanna Ylikahri 10.3.2008. Tietoja Liuksialan kartanoon toisen maailmansodan jälkeen tilatuista sanomalehdistä.

LIITE: LUOVUTETTU KARJALA

Copyright Seppo Rapo 28.01.2002

Lähde: Rapo, Seppo, Luovutettu Karjala -sivusto
[<http://www.luovutettukarjala.fi/kartat/luovkarjkar.htm>], luettu 10.4.2011 klo 16.45.